

**LOODUS- JA KESKKONNAHARIDUSKESKUSTELE
NÕUETE SEADMINE**

Tallinn 2016

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus.....	3
1 Metoodika kirjeldus	4
1.1 Terminoloogia ja uuringu fookus.....	4
1.2 Analüüsimeetod ja riikide valik	4
2 Näiteriikide kvaliteedisüsteemide lühikirjeldused ja võrdlev analüüs.....	8
2.1 Näiteriikide kvaliteedisüsteemide ülevaade.....	8
2.2 Riikide kvaliteedisüsteemide võrdlustabel	14
2.3 Peamised järeldused.....	16
3 Ettepanekud kvaliteedisüsteemi rakendamiseks Eestis	17
3.1 Kvaliteedisüsteemi alternatiivide kirjeldused	17
3.2 Kvaliteedisüsteemide alternatiivide analüüs.....	22
3.3 Kvaliteedisüsteemi alternatiivide võrdlustabel	26
3.4 Kvaliteedisüsteemide alternatiivide kriitilised edutegurid.....	28
Kokkuvõte.....	30
Lisad.....	32
Lisa 1. Riikidele saadetud küsimustik	32
Lisa 2. Tšehhi mudeli kirjeldus.....	34
Lisa 3. Soome mudeli kirjeldus	41
Lisa 4. Hollandi mudeli kirjeldus.....	47
Lisa 5. Suurbritannia mudeli kirjeldus.....	53
Lisa 6. Uus-Meremaa mudeli kirjeldus.....	61

Sissejuhatus

Eestis pakub mitteformaalset loodus- ja keskkonnaharidust üle 90 organisatsiooni. Need organisatsioonid täidavad olulist rolli elanikkonna loodus- ja keskkonnateadlikkuse suurendamisel. Üheks oluliseks tegevuseks selle rolli täitmisel on üldharidussüsteemi õpilastele keskkonnahariduslike aktiivõppeprogrammide pakkumine. Selliseid organisatsioone on Eestis väga erineva kuuluvusega ning need toimivad erinevas juriidilises vormis. Olenemata kuuluvusest või tegutsemise vormist ühendavad keskusi sarnased tegevused. Ülevaate kõigist keskustest saab portaalist www.keskkonnaharidus.ee, mida haldab Keskkonnaamet.

Riigi jaoks on oluline, et kõigil üldhariduskoolide õpilastel oleks võimalik keskkonnahariduslikes õppeprogrammides osaleda. Programmides osalemine on elavnenud alates 2014. aastast tänu lihtsustatud menetluse sisseesetulemisele. 2016. aastal eraldati KIKi poolt õpilaste osalemiseks aktiivõppeprogrammides toetust kokku üle 1,7 miljoni euro. Selle toetusega saavad üle 101 000 lapse teha kokku üle 7000 õppekäigu looduskoolidesse, keskkonnahariduse keskustesse ja keskkonnakasutusega seotud ettevõtetesse. Tegemist on märkimisväärse summaga ja riigi jaoks on oluline suunata toetusrahasid vaid kvaliteetsele õppele.

Eestis puuduvad aga keskkonnahariduse valdkonnas selgesõnaliselt sätestatud nõuded õppeprogrammidele ja õppeprogramme läbiviivatele organisatsioonidele. Samuti pole sätestatud pädevusnõudeid õppeprogrammide läbiviijatele. Senine praktika, sh paikvaatlused näitavad, et pakutavad aktiivõppeprogrammid on väga erineva kvaliteediga. Näiteks pakutakse programme, mille teemakäsitlusel puudub loodusteaduslik alus ning mis liigituvad esoteerika valdkonda. Tihti pakutakse õppeprogrammide nimetuse all juhendajaga matku või ekskursioone, kus õppija on passiivne vaataja-kuulaja. Sellisel viisil teadmiste omandamine ja kinnistamine on ebatõhus ning seetõttu pole põhjendatud selle toetamine KIKi poolt. Keskkonnahariduslik õpe peaks toimuma eelistatult aktiivõppemeetodil. Seega tulenevalt õppeprogrammide pakujate mitmekesisusest, pidevast uute pakujate turuletulekust ja programmide toetussüsteemi rakendamisel programmide kvaliteedi osas paratamatult ilmneva teabenappuse tingimustes on ilmnenud vajadus kvaliteedinõuete järgi, mis käsitleksid nii õppeprogrammi teematilist sisu kui ka õpimetoodikat.

Lähtuvalt kirjeldatud vajadusest on KIK tellinud käesoleva uuringu, eesmärgiga kaardistada rahvusvaheline kogemus keskkonnahariduse kvaliteedisüsteemide rakendamisel viie näiteriigi näitel ning pakkuda välja kolm Eesti konteksti sobivat kvaliteedisüsteemi alternatiivi. Uuring on lähtuvalt eesmärkidest jaotatud kolmeks osaks. Esimene osa käsitleb uuringu metoodikat. Teises antakse võrdlev ülevaade viie riigi kvaliteedisüsteemidest. Kolmas osa keskendub Eesti konteksti sobivate alternatiivide kirjeldustele ning nende võimalike mõjude analüüsile ja võrdlusele. Uuringusse kaasati ka sihtgrupi (st keskkonnahariduslike õppeprogramme pakuvate organisatsioonide) esindajaid, kelle arvamused pakutud alternatiivide osas on samuti välja toodud uuringu kolmandas peatükis.

1 Metoodika kirjeldus

1.1 Terminoloogia ja uuringu fookus

Käesoleva uuringu fookuses on mitteformaalset keskkonnaharidust pakuvatele organisatsioonidele (loodus- ja keskkonnahariduse keskustele) ja/või nende pakutavatele õppeprogrammidele kehtestatud kvaliteedinõuded (mis moodustavad tervikuna kvaliteedisüsteemi). Fookuse paremaks mõistmiseks on vaja aga selgitada, mida täpsemalt nende mõistete all uuringu kontekstis silmas peetakse.

Keskkonnaharidus on teadmiste, oskuste, hoiakute ja väärtushinnangute süsteem, mis teadvustab loodus-, majandus-, sotsiaalse ja kultuurikeskkonna seoseid lähtudes säästva arengu kontseptsioonist. Keskkonnaharidus antud uuringu kontekstis on defineeritud võrdlemisi laialt ja katab seega ka säästva arengu hariduse mõisted.

Säästev areng (ka jätkusuutlik areng) on olukord, kus inimeste elujärg paraneb, meil on turvaline ja puhas elukeskkond ning majanduse konkurentsivõime suurendamiseks kasutatakse loodusvarasid mõistlikult.

Mitteformaalne keskkonnaharidus on väljaspool formaalharidussüsteemi antav keskkonnaharidus (selle laias tähenduses, vt eelmist mõistet).

Keskkonnahariduslik õppeprogramm on õppe vorm, milles õppija omandab keskkonna ja jätkusuutliku arengu alased teadmised ja oskused aktiivõppe meetodil, kus õppija ise uurib, katsetab ja avastab. Programm toimub kindla ajavahemiku vältel organiseeritud õpitegevuste kaudu. Keskkonnahariduslik õppeprogramm peab tuginema loodusteaduslikele alustele. Programm võib põhineda õuesõppel, kuid ei ole selle tingimusega piiritletud.

Loodus- ja keskkonnahariduse keskus antud töö kontekstis on organisatsioon, mis pakub keskkonnahariduslike õppeprogramme väljaspool formaalharidussüsteemi. Loodus-, keskkonna- või säästva arengu haridusega tegelemine on sätestatud organisatsiooni põhimääruses, põhikirjas või asutamislepingus. Keskusel on alaline keskkonnaharidusega tegelev personal. Keskkonnahariduslikud õppeprogrammid Eestis peavad olema kirjeldatud ja/või viidatud portaalis www.keskkonnaharidus.ee. Kui portaalis olev organisatsioon ei paku õppeprogramme ega oma õppematerjale, siis ta keskusena käesolevas uuringus ei kvalifitseeru.

1.2 Analüüsimeetod ja riikide valik

Käesolev uuring jaguneb kaheks põhiliseks osaks. Esimene osa on juhtumiuuring, milles uuritakse viie näiteriigi kvaliteedisüsteeme keskkonnahariduse valdkonnas. Teises osas pakutakse Eesti jaoks välja kolm erinevat kvaliteedisüsteemide alternatiivi, mis tuginevad juhtumiuuringu käigus kogutud teadmistele. Järgnevalt on välja toodud täpsem metoodika kirjeldus, mida antud uuringus kasutati.

Juhtumiuuring

Juhtumiuuringusse (*case study*) olid uurimisobjektidena kaasatud viis riiki: Tšehhi Vabariik, Soome, Holland, Suurbritannia ja Uus-Meremaa. Näiteriikide valikul lähtuti mitmest põhimõttest, millest olulisimaks oli mingisuguse mitteformaalset keskkonnaharidust puudutava kvaliteedisüsteemi olemasolu riigis. Lisaks oli oluliseks põhimõtteks, et riikides

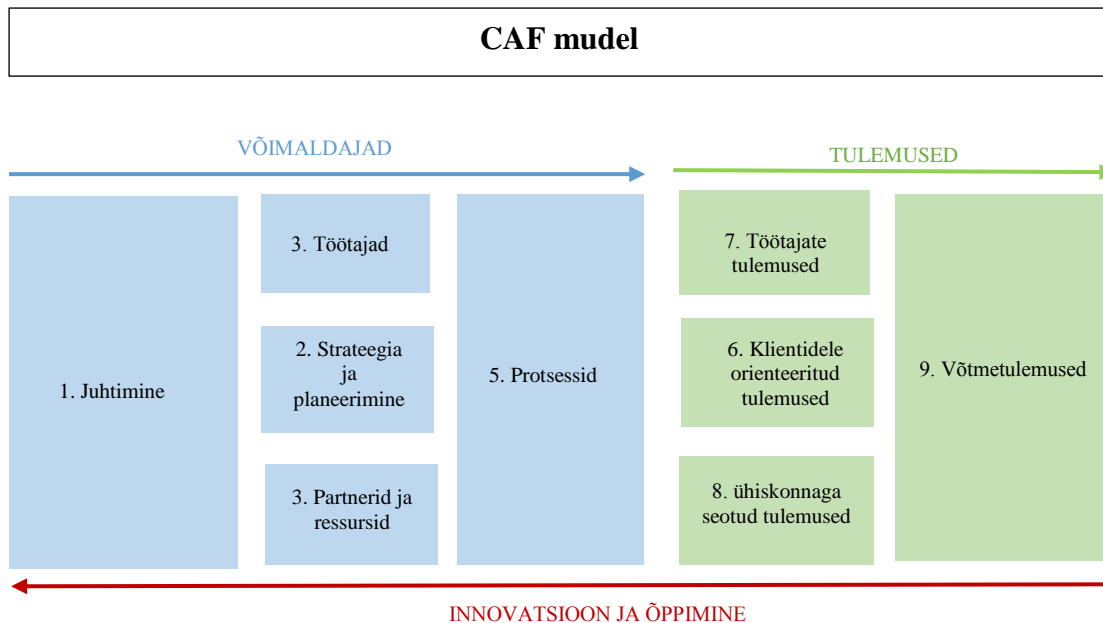
kasutusel olevad kvaliteedisüsteemid oleksid üksteisest piisavalt erinevad, et täita uuringu lähteülesannet, milleks oli pakkuda välja erinevad Eesti oludesse sobivad kvaliteedisüsteemi alternatiivid. Riikide valikul lähtuti ka soovist kaasata valimisse vähemalt üks Eestiga sarnase ajaloolise taustaga riik (endine idabloki riik – Tšehhi Vabariik) ning vähemalt üks väljaspool Euroopat asuv riik (Uus-Meremaa). Samuti arvestati riikide valikul uuringu tellija soovitud (Soome ja Holland). Riikide lõpliku valiku osas said määravaks ka praktilised küsimused nagu riikidest õigete kontaktisikute leidmine, nende valmisolek etteantud ajaraamis küsimustele vastata ning võimalik keelebarjäär.

Juhtumiuuringu läbiviimiseks võeti ühendust riikidepoolsete keskkonnahariduse ekspertidega. Võimalusel võeti igast riigist ühendust mitme isikuga saamaks kvaliteedisüsteemi ülevaadet nii keskkonnahariduse organisatsioonide kui ka riigipoolsest perspektiivist. Riikidele saatmiseks koostati ulatuslik küsimustik (lisa 1) kattes all toodud kuut aspekti, mis tulenesid käesoleva uuringu hanke tehnilisest lisast.

1. nõuded loodus- ja keskkonnahariduskeskustele, sh:
 - nõuded keskuste pakutavatele õppeprogrammide sisule ja vastavusele riiklikele loodus- ja keskkonnahariduslikele prioriteetidele;
 - nõuded keskuste pakutavate õppeprogrammide metoodikale;
 - nõuded aktiivõppeprogramme läbiviivatele spetsialistidele;
2. nõuete koostamise ja nõuetele vastavuse tunnistuse omistamise protsesside kirjeldus, vastutavad organisatsioonid ja nende ülesannete jaotus;
3. ülevaade kvaliteedisüsteemi korraldamisest ja jätkusuutlikuna hoidmisest, sh:
 - kvaliteedinõuete seotus loodus- või keskkonnahariduskeskuste riikliku ja/või omavalitsuste-poolse rahastamisega ning riigieelarveliste toetuse saamisega;
 - kvaliteedinõuete seotus riigi-, ja/või omavalitsusepoolse tellimuse täitmisega keskkonnahariduslikeks tegevusteks;
4. kvaliteedisüsteemi mõju (kasu sertifitseeritud keskusele, kasu keskuse teenuse kasutajale ja ühiskonnale laiemalt, saavutatud muutused sihtgruppide hoiakutes ja käitumises);
5. keskuste, koolide ja koolipidajate ning avalikkuse informeeritus loodus- ja keskkonnahariduskeskuste tegevusest ja keskustele seatud nõuetest ja nõuetele vastavuse tunnistuse omistamise süsteemist;
6. põhjused, milliste kohapealsete eripärade/põhjuste tõttu valitud kvaliteedisüsteemi eelistati.

Küsimustiku koostamisel formuleeriti nende aspektide alusel detailsed küsimused. Küsimustik kooskõlastati uuringu tellijaga.

Täidetud küsimustike ja teostatud täiendavate infopäringute (sh kirjavahetus, Skype intervjuud riikide esindajatega) tulemusena koostati riikide kvaliteedisüsteemide kirjeldused. Riikide kirjelduste koostamisel kasutati ühtset hindamismudelit CAF (*Common Assessment Framework*). CAF on spetsiaalselt Euroopa Liidu avalikule sektorile kujundatud töövahend kvaliteedijuhtimise juurutamiseks. CAF mudelis rakendatavad põhimõtted sisaldavad elemente, mis võimaldavad pidevalt analüüsida organisatsiooni hetkeolukorda ja organisatsiooni edasi arendada. Samuti on mudel rakendatav poliitikate kujundamisel. CAF on suunatud tulemuste saavutamisele läbi sisendite ja protsesside juhtimise ning pidevale tulemuspõhisele arendus- ja parendustegevusele.

Joonis 1. CAF mudeli raamistik

Allikas: <http://www.eipa.eu/en/topic/show/&tid=191> alusel koostatud

Kasutades CAF mudeli raamistikku, käsitleti riikide süsteemide analüüsimisel järgnevaid teemasid:

- Juhtimine

Kuidas on üles ehitatud juhtimissüsteem, milline on rollide jaotus ja vastutusala? Kas on üles ehitatud arendamise süsteem? Kuidas soodustatakse arengut ja uute tegijate teket?

- Strateegia ja poliitika

Millised on olemasolevad strateegiad ja poliitika, mis seda valdkonda defineerivad? Kas ja millised on olnud muudatused/arengud selles valdkonnas. Millised on olnud strateegilised valikud?

- Töötajad

Inimeste teadmiste ja potentsiaali kasutamine. Kuidas on määratud kompetentsid? Kas on loodud keskne spetsialistide koolitamise ja arendamise süsteem?

- Partnerlus ja ressursid

Kuidas juhitakse ressursse? Kuidas on tagatud süsteemi rahastamine? Kuidas on juhitakse inforessursse? Millised on partnerlussuhted?

- Protsessid

Kuidas on üles ehitatud tööprotsess ja selle areng? Kas kasutatakse kvaliteedi juhtimissüsteemi? Milline on protsessi ja sihtrühma suhe?

- Tulemused

Milliseid tulemusi defineeritakse? Kuidas on korraldatud nende mõõtmine ja hindamine?

Kvaliteedisüsteemide alternatiivide koostamine ja nende analüüs

Antud uuringu etapis koostati Eesti oludesse sobivate kvaliteedisüsteemi alternatiivide kirjeldused. Alternatiivide koostamisel lähtuti juhtumiuuringute käigus kogutud teadmistest – alternatiivid kombineeriti kokku näiteriikide kvaliteedisüsteemide osistest. Ekspertanalüüsi käigus peeti silmas nii Eesti mitteformaalse keskkonnahariduse tänast süsteemi kui ka analoogse kvaliteedisüsteemi võimalikku rakendamiskogemust Eesti avalikus sektoris¹. Ekspertanalüüsi tulemusena koostati kolm üldist lähenemist kvaliteedisüsteemile, mis erinesid üksteisest olulisel määral.

Selleks, et tuua välja pakutud alternatiivsete lähenemiste tugevad ja nõrgad küljed ning nende rakendamise realistlikkus Eestis, viidi läbi fookusgrupid/aruteluseminarid keskkonnahariduskeskuste esindajate seas. Kokku viidi läbi 4 fookusgruppi, millest kaks võtsid keskkonnaharidust pakkuvate organisatsioonide suure huvi tõttu pigem aruteluseminari mõõtmed (16-23 osalejat), teistest fookusgruppidest võttis osa 6-7 osalejat. Arutelud toimusid neljas eri linnas – Tallinnas, Tartus, Haapsalus ja Rakveres ning neist võttis osa 52 õppeprogramme pakkuvate organisatsioonide esindajat. Aruteludel osalejatele saadeti eelnevalt ette kolme alternatiivse kvaliteedisüsteemi kirjeldused. Kohapeal viidi grupitöö raames läbi alternatiivide SWOT-analüüs, kus osalejad tõid välja alternatiivide tugevused, nõrkused, võimalused ja ohud järgnevates kategooriates (ning samuti vabalt valitud täiendavates kategooriates). Kategooriad töötati välja koostöös tellijaga.

- kulukus riigile,
- administreerimise keerukus,
- seos riikliku õppekavaga (koolidele antav lisandväärtus),
- turu korrastamine,
- teenuse saajate rahulolu (kindlustunne, et keskuses on tagatud kvaliteet),
- mõju ühiskonna hoiakutele,
- mõju keskuste rahastamisele (riigipoolne rahastus, omatulu teenimise võimekus).

Grupitööle järgnes SWOT-analüüsi tulemuste tutvustamine ning arutelu. Osalejatelt küsiti hinnanguid nii väljatoodud alternatiividele, tänasele süsteemile kui ka kvaliteedisüsteemi vajalikkusele üldisemalt. Arutelude käigus koorusid välja mitmed küsimused ja aspektid, mida tuleks kvaliteedisüsteemide valikul silmas pidada – need on käesolevas raportis välja toodud kui kriitilised edutegurid.

¹ Eestis on kvaliteedisüsteemide rakendamiskogemusi erinevates riigiasutustes. Alternatiivide kirjelduste juures (peatükis 3.1) on toodud ka vastavaid näiteid.

2 Näiteriikide kvaliteedisüsteemide lühikirjeldused ja võrdlev analüüs

2.1 Näiteriikide kvaliteedisüsteemide ülevaade

Järgnev peatükk annab ülevaate uuringusse kaasatud viie näiteriigi (Tšehhi Vabariik, Soome, Holland, Suurbritannia ja Uus-Meremaa) mitteformaalse keskkonnahariduse korraldusest ja kvaliteedisüsteemide peamistest tunnusoontest. Samuti tuuakse välja riikide kvaliteedisüsteemide erinevused võrdlustabelina. Põhjalikumad kvaliteedisüsteemide kirjeldused CAF mudeli raamistikus on toodud uuringuraporti lisades 2-6.

Tšehhi Vabariik

Mitteformaalset keskkonnaharidust pakuvad kolmanda sektori organisatsioonid, koolivälist tegevust pakuvad institutsioonid ja rahvuspargid. Koolivälist tegevust pakuvad institutsioonid on sarnased Eesti huvikoolidega ja nende tegevus on täielikult riigi poolt rahastatav. Ka kolmanda sektori organisatsioonid ja rahvuspargid saavad riigipoolset toetust (läbi erinevate toetusmeetmete), kuid mitte nii suures mahus. Üldine korraldus on Eesti omaga sarnane – on keskuseid, mis on oma vormilt nagu Sagadi metsakeskus, Elistvere loomapark, Tartu loodusmaja kui neid, mis on täiesti eraalgatuslikud. Rahastatud on õpilastele mõeldud programmid ja seetõttu on täiskasvanutele suunatud programme vähe. Viimased on suures enamuses mõeldud õpetajatele, õpetajaks õppivatele noortele (keskused teevad selles osas ülikoolidega koostööd), avalikule sektorile (kohalikul tasandil) ja ettevõtjatele. Programmide sisu on mitmekesine ja kestvus tunnist kuni mitme päevani. Eelistatud on õuesõpe.

Õpetajad otsustavad suuresti ise, kas ja kuhu nad oma õpilased viivad. Enamus programmidest on riiklikku õppekava täiendavad ja mitmekesisivad. Pakkujaid on sarnaselt Eestile palju ja sellest tulenevalt on astutud samme ühtse kvaliteedisüsteemi loomise suunas. Olemas on riiklik strateegiadokument², mis paneb paika valdkondlikud eesmärgid, tegevused ja indikaatorid – muuhulgas on kavas ka kvaliteedinõuete väljatöötamine.

Katusorganisatsioon *Pavučina* ongi koostöös Keskkonnaministeeriumiga töötanud välja sertifitseerimisprotsessi³, mille eesmärk on pakutava õppe kvaliteedi ühtlustamine ja tõstmine. Inspiratsiooni saadi Põhja-Ameerika Keskkonnahariduse Assotsiatsiooni (*North American Association for Environmental Education*) standarditest ja Keskkonnahariduse Sihtasutuse (*Foundation for Environmental Education*) tööst. Põhjalikku teiste riikide praktikate kaardistamist hõlmavat uuringut läbi ei viidud. Sertifitseerimise protsessi juhib *Pavučina* ja rahastab Keskkonnaministeerium. Täna sel päeval on sertifikaadi saanud 10 organisatsiooni. Kokku tegutseb Tšehhi Vabariigis ca 90 keskkonnahariduskeskust, st hetkel omavad sertifikaati kõigest 9% keskustest. Protsessi väljatöötamise käigus arutleti muuhulgas ka selle üle, kas sertifikaadi olemasolu võiks olla seotud riikliku rahastusega. Esialgu rõhutakse aga vabatahtlikkusele ja nõuetele vastavust riigi poolse tellimuse täitmise ning toetusrahadega ei seota.

² “Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016–2025” (tõlkes “Riiklik keskkonnahariduse ja keskkonnatõendamise programm 2016-2025”, inglise keeles “National Programme of Environmental Education and Eco-counselling 2016-2025”). Kättesaadav (tšehhi keeles): [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/\\$FILE/OFDN-SP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/$FILE/OFDN-SP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf)

³ Info (tšehhi keeles) sertifikaadi kohta (sh juhendmaterjal taotlejatele jm dokumendid) on kättesaadavad <http://www.certifikace-sev.cz>.

Sertifikaat hõlmab nelja valdkonda: (organisatsioonisisised) protsessid (visioon ja missioon; planeerimine ja hindamine; avatus ja kommunikatsioon), personal (värbamine ja täiendkoolitus), programmid (vastavus sihtrühmale; metodoloogia; ajakohasus; turvalisus ja vastutus), keskkonnajuhtimine (keskkonnasõbralikkus, keskkonnahoid). Vajalik on esitada taotlus, kus näidatakse kriteeriumitele vastavust, lisaks täiendavad dokumendid. Seejärel toimub 1-2 päevane audiitorite külaskäik organisatsiooni. Sertifikaadi väljaandmise üle otsustab 7-liikmeline nõukogu. Taotlejatel tuleb maksta ka vastavat tasu.

Keskkonnaministeerium on sõnastanud keskkonnahariduse andmise pikemaajalised eesmärgid⁴ ja *Pavučina* on töötanud välja oma kvaliteedistandardid keskkonnapedagoogidele. Viimaste näol on siiski tegemist üldisemat laadi juhistega programmi ülesehituse ja sisu, kasutatavate meetodite ja spetsialisti enda pädevuste osas. Näiteks: Programmi sisu peab arvestama konkreetse kooli õppekava ja vajadusi; Spetsialistid täiendavad ennast pidevalt; Meetodite valik peab toetama programmi eesmärkide saavutamist. Keskkonnaministeeriumi poolne nõue on, et kasutataks aktiivõppemeetodeid. Teised aspektid on soovituslikud.

Sertifitseerimisprotsessi tulemuslikkust ei ole veel hinnatud, sest süsteem on alles juurutamisel ja arendamist vajavaid aspekte on palju, sh avalikkuse teavitamine. Hetkel saab infot sertifikaadi ja seda omavate keskuste kohta sertifikaadi koduleheküljelt⁵, milleni on võimalik jõuda ka *Pavučina*⁶ lehe kaudu. Suures osas on teavitustöö aga keskuste endi ülesanne.

Soome

Soome keskkonnahariduskeskuste kvaliteedisüsteem on loodud keskkonnahariduse programme pakkuvate organisatsioonide võrgustiku (*Soome Loodus- ja Keskkonnakoolide Liit, LYKE võrgustik*) poolt. Iga tegutseja, kes tegeleb loodus-, keskkonna- või jätkusuutliku arengu hariduse pakkumisega koolidele ja/või lasteaedadele saab olla LYKE võrgustiku liige. LYKE võrgustikku kuuluvad väga erinevad tegutsejad (nt loodus- ja keskkonnakoolid, looduskeskused, noortekeskused, *camp schools*, muuseumid jne). Nende juhtimis- ja rahastamismudelid on samuti erinevad.

Kvaliteedisüsteem on LYKE võrgustiku liikmetele – antakse välja sertifikaate (2 sertifikaati – kas *tegevuskeskus* või *arenduskeskus*). Peamine erinevus kahe keskuse tüübi vahel on see, et arenduskeskusele on rohkem nõudeid – keskus peab arendama keskkonnaharidust oma regioonis, osalema kohaliku võrgustiku töös jne. Need tegutsejad kellel ei ole veel sertifikaati, on võrgustiku liikmekandidaadid (*trial members*).

Sertifikaadi taotlemine käib läbi enesehindamise, hinnatakse vastavust kriteeriumitele, milleks on vastav e-vorm. Hinnatavad kriteeriumid erinevad pisut sõltuvalt sellest, kas tegu on tegevus- või arenduskeskusega. LYKE võrgustiku nõukogu vaatab dokumendid läbi ja otsustab, kas organisatsioon saab sertifikaadi või mitte. Kui sertifikaati ei omastata, on tegu liikmekandidaadiga. Sertifitseeritud organisatsioonid peavad tegema kollegiaalhindamist (*peer assessment*) – hindama ise teisi võrgustikku kuuluvaid organisatsioone ning saada hinnatud teiste poolt. Peamine kollegiaalhindamise eesmärk on õppida teineteiselt. Kvaliteedisüsteemi

⁴ Kirjas strateegiadokumendis “Státní program environmentálníhoo vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálníhoo poradenství na léta 2016–2025. Kättesaadav (tšehhi keeles): [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/\\$FILE/OFDN-SP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/$FILE/OFDN-SP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf)

⁵ <http://www.certifikace-sev.cz/rubrika/78-DRZITELE-CERTIFIKATU/index.htm> (tšehhi keeles)

⁶ <http://www.pavucina-sev.cz/rubrika/73-PROGRAMY-CERTIFIKACE/index.htm> (tšehhi keeles)

korraldajate arvates on oluline, et keskused ei teosta hindamisi mitte LYKE kontori jaoks, vaid iseenda jaoks – eesmärk on arendada keskuste kvaliteeti.

Keskuse eesmärgiks on mitmekesise keskkonnahariduse edendamine oma geograafilises regioonis. Keskus peab pakkuma programme lastele ja noortegruppidele. Keskus toetab lasteaedu ja/või koole nende igapäevases tegevuses jätkusuutliku arengu aspektist. Keskus tegutseb kooskõlas jätkusuutliku elustiiliga. Pedagoogikas järgitakse professionaalsuse, eksperimentaalsuse ning kogemuse- ja uurimispõhise õppimise põhimõtteid. Õppekeskkonnaks on loodus või muu funktsionaalne keskkond, mis võimaldab tegevuspõhist keskkonnaharidust. Keskus peab tegema koostööd teiste tegutsejatega ja arendama/toetama keskkonnaharidust oma geograafilises regioonis, mitte tegelema vaid oma tegevuse arendamisega. Enamik arenduskeskusi on *Eco School* programmi edendajad. Lisaks võtab keskus aktiivselt osa kohaliku keskkonnahariduse võrgustiku töös. Keskus peab omama täiskohaga personali. Personal tegeleb oma professionaalsuse arendamisega osaledes kursustel. Keskus peab koguma hinnanguid klientidelt ja tegema vajalikke muudatusi vastavalt saadud tagasisidele.

Lähitulevikus on täiendavalt plaanis järgnevad nõuded: sertifitseeritud keskuse poolt pakutavad programmid peavad olema kooskõlas riikliku õppekavaga. Vähemalt üks personali liige peab omama keskkonnahariduse kompetentsi (vastavat kvalifikatsiooni). Keskus peab pakkuma kursuseid õpetajatele (*educators*).

Kvaliteedisüsteemi peamiseks tugevuseks on see, et ei ole tarvis ulatuslikku kesket sertifitseerimissüsteemi administreerimist ja auditeerimist, sest kasutatakse enesehindamist ja kollegiaalhindamist. Samuti tekitab kollegiaalhindamise süsteem piirkondlikud keskkonnahariduse võrgustikud (kogemuste jagamine). Sellest tuleneb ka kvaliteedisüsteemi olulisim miinus – hindamise kvaliteet võib olla eri kohtades erinev.

Sertifikaadi omamine ei ole seotud rahastamisega. Organisatsioonid on motiveeritud sertifikaati omama, sest sertifikaadi olemasolu näitab õpetajatele, et keskus arendab oma programme ning vastab minimaalsetele kvaliteedinõuetele. Sel moel saab õpetaja mingi kindlustunde, et õpilased saavad hea kvaliteediga programme.

Kvaliteedisüsteemi loomise põhjuseks oli LYKE võrgustikku kuulumise avanemine kõigile teenusepakkujatele (varasemalt moodustasid võrgustiku vaid looduskoolid). Kuna LYKE võrgustikku võivad tänasel päeval kuuluda kõik loodushariduse pakkujad sõltumata juriidilisest vormist, siis tekkis vajadus kvaliteedisüsteemi järgi, näitamaks, mida võrgustiku arvates tähendab „hea kvaliteet“. Sertifitseerimise süsteem loodi aastal 2014, mistõttu ei ole selle mõjusid veel analüüsitud.

Holland

Keskkonna- ja jätkusuutliku arengu hariduse programmide pakkumist Hollandis iseloomustab väga suur teenusepakkujate arv ja tohutu mitmekesisus. Peamiselt pakuvad keskkonnahariduslikke tegevusi MTÜ-d, aga ka riiklikud ja kohaliku omavalitsuse organisatsioonid, vabatahtlikud organisatsioonid ja eraettevõtted. Mitteformaalse keskkonnahariduse tegevuste tagamine lastele on peamiselt kohalike omavalitsuste kohustus. Nad rahastavad õpilaste osalemist keskkonnahariduskeskustes, kooli või kogukonna õppeaedades, lasteloomaaedades ja mujal. Sõltuvalt teemast, on ka mitmeid riiklikult rahastatavaid programme. Samuti on mitmetes tegevustes osalemiseks vajalik koolide või lapsevanemate omaosalus.

Programme puudutava info ja õppematerjalide korrastamise eesmärgil loodi⁷ kõiki pakkujaid koondav veebiplatvorm *GroenGelinkt*⁸. Olukorda enne *GroenGelinkt* platvormi loomist iseloomustasid järgnevad märksõnad: sadu keskkonnahariduse organisatsioonide, kellel kõigil oma veebileht ja oma õppematerjalid. Puudus ülevaade kõigist keskkonnahariduse pakkujatest ning valdkonnas ei tehtud eriti koostööd. Täna, pärast platvormi loomist, on olukord märgatavalt paranenud: enam kui 75% kõigist keskkonnahariduse pakkujatest Hollandis on leitavad platvormi abil (sh kõik liitunud organisatsioonide õppematerjalid), mis teeb numbriliselt ca 500 organisatsiooni, 1000 asukohta ja üle 3000 õppematerjali. Suurenenud on koostöö organisatsioonide vahel ning tuhanded õpetajad kasutavad platvormi info leidmiseks (üle 300 päringu iga päev).

GroenGelinkt veebiplatvorm pakub ka kvaliteedisüsteemi, mis koosneb kahest osast. Esiteks, eksperthinnang õppetundide materjalide hindamiseks. St eksperdid ei külasta keskusi, vaid hindavad õppetundide kirjeldusi ja kasutatavaid materjale (sh füüsilisi õppematerjalide komplekte, näidiseid, nt kivimite komplekt nende tutvustamiseks). Ei hinnata keskusi ega organisatsioone tervikuna, vaid õppetunni materjale. Seega omistatakse eksperthinnang ka ühele konkreetsele õppeprogrammile/õppetunnile, mitte organisatsioonile tervikuna. Eksperthindamise vorm⁹ on väga põhjalik ning metoodiliselt läbi mõeldud (ülikoolidega koostöös loodud), lõpptulemusena hinnatakse õppematerjale 5-palli skaalal. Teiseks kvaliteedisüsteemi elemendiks on lõppkasutajate tagasiside. Platvormi kaudu küsitakse õpetaja rahulolu, kes kasutas materjale, osales õppetunnis vms. Õpetajad saavad hinnata õppematerjale 5-palli süsteemis. Kõik õppematerjalid, millel on eksperthinnang või kasutajate tagasiside, on portaalis lihtsamini leitavad ning annavad kasutajatele teatava kindlustunde õppetunni kvaliteedi osas. Keskuste, koolide ja teiste osapoolte informeerimine käib samuti *GroenGelinkt* portaali vahendusel.

Kvaliteedisüsteemi keskmises olev õppematerjalide eksperthindamine sisaldab ka elemente, kus hinnatakse materjalide sisu. Hinnatakse programmi eesmärgid – indikaatoriteks jätkusuutliku arengu alaste väärtushinnangute käsitlemine, eesmärkide selgus ja seotust jätkusuutliku arengu teemade õppekavajärgsete eesmärkidega Hollandis. Samuti hinnatakse seoseid teiste teemadega (nt füüsika, keemia). Kvaliteedisüsteem ei sisalda nõudeid spetsialistidele ning kvaliteedisüsteem ei ole seotud keskkonnahariduskeskuste rahastamisega.

Suurbritannia

Suurbritannias pakuvad keskkonnaharidust ning jätkusuutliku arengu haridust peamiselt kolmanda sektori organisatsioonid ja teatud määral ka maakondade hallatavad organisatsioonid. Keskuste toimimine ja programmide sisu on Eesti süsteemiga sarnane. Programme pakutakse väga erinevatel teemadel ja nii kooliõpilastele kui ka täiskasvanutele (kogukonna gruppidele mõeldud programmid). Erinev on see, et paljud keskused on toetatud suurfirmade poolt ja keskkond ning jätkusuutlik areng ei ole riikliku õppekava osa. Ka puudub vastav riiklik strateegia. Eeldatakse, et koolid käsitlevad teemasid ise. Sellest tulenevalt on nii koolidel kui pakkujatel suhteliselt vabad käed ja mingeid nõudeid ei ole. Pakkujad peavad lähtuma koolide soovidest, kuid saavad olla võrdlemisi paindlikud.

⁷ GroenGelinkt veebiplatvorm otsustati luua 2010 aastal. Selle arendamine oli pikem protsess, mis kestis ca 3 aastat.

⁸ Portaali kohta täiendav info on kättesaadav (hollandi keeles) siin: <http://www.groengelinkt.nl/over-groengelinkt> ja siin: <http://edepot.wur.nl/206393>

⁹ <http://edepot.wur.nl/221689> (hollandi keeles), rohkem infot eksperthindamise kohta (hollandi keeles): <http://www.groengelinkt.nl/expertscore>

Mitmed võrgustikud tegelevad keskkonna ja jätkusuutliku arengu teemade käsitlemisega (selle propageerimisega) koolide õppekavades. Samas on ka riik nende tegevusest huvitatud.

Valdkonna keskne ja ühtne kvaliteedisüsteem puudub.

Maakondadel on omad nn tunnustatud keskuste/programmide nimekirjad, kuid nende koostamise alused ei ole selged ja protsess ei ole järjepidev.

Alates 2009. aastast antakse välja väljaspool klassiruumi toimuva õppe kvaliteedimärki (protsessi juhib vastav nõukogu)¹⁰, mida saavad taotleda ka keskkonnaharidust pakkuvad organisatsioonid (hetkel märk hinnanguliselt ¼ keskkonnahariduskeskustest). Alguses rahastas tegevust riik, hetkel enam mitte. Nõukogu saab raha liikmemaksudest ja konverentside ning koolitsute korraldamisest. Märk keskendub protsesside hindamisele, eraldi rõhk on riskide hindamisel ja juhtimisel. Taotlejad peavad enesehindamise meetodil täitma etteantud online vormi, lisaks käiakse kohapeal nõ kontrollkäigul. Infot märki omavate keskuste kohta saab vastavalt koduleheküljelt, sh on koostatud eraldi infovoldik.¹¹ Teavitamine on siiski üks arendamist vajavatest aspektidest.

Keskkonnahariduskeskusi koondav võrgustik (*UK National Association for Environmental Education*) on samuti sätestanud teatud nõuded enda poolt rahastatavatele programmidele (käsitletavate teemade ja meetodite osas) ja oma liikmetelt väljaspool klassiruumi toimuva õppe kvaliteedimärgi olemasolu ei nõua. Programmi sisu peab olema kooskõlas kooli õppekavaga ja seda toetama ning mitmekesistama. Eelistatud on õuesõpe. Taotlemiseks tuleb täita vastav taotlusvorm¹², mis sisaldab küsimusi õppekavaga seotuse kohta, kuidas aitab külastus õpitavat paremini omandada jne. Taotluse rahuldamise otsuse teeb kolmeliikmeline komisjon.

Toodud lähenemiste puhul ei ole teada, milliste kohapealsete eripärade/põhjuste tõttu valitud süsteemi eelistati. Samuti ei ole otseselt uuritud süsteemide tulemuslikkust. Keskusi koondava võrgustiku juhi sõnul on siiski näha, et koolid eelistavad neid pakkujaid, kel on olemas väljaspool klassi toimuva õppe kvaliteedimärk.

Uus-Meremaa

Uus-Meremaal pakuvad keskkonnaharidust peamiselt kohalike omavalitsuste ja keskvalitsuse juhitud organisatsioonid ja MTÜ-d. Õppeprogrammide rahastamismudel on erinev, sõltuvalt juriidilisest vormist. Peamiselt saavad organisatsioonid rahastust maksurahast, grantidest, annetustest ja mõningal määral ka klientidelt (tasu teenuse eest). Olulisimaks keskkonnahariduskeskusi ühendavaks organisatsiooniks on *New Zealand Association for Environmental Education*, mille eesmärgiks on esindada kogu keskkonnahariduse valdkonda riigis. Iga kahe aasta tagant korraldab organisatsioon konverentsi, esindab oma liikmeid ning aitab luua koostöövõrgustikke liikmete vahel. Valitsuse poolt rahastatavad programmid moodustavad LEOTC (*Learning Experiences Outside The Classroom*) võrgustiku.

¹⁰ Info märgi taotlemise kohta, sh juhendmaterjal taotlejatele jms on kättesaadav (inglise keeles) <http://lotcqualitybadge.org.uk/home>

¹¹ Kättesaadav (inglise keeles) <http://lotcqualitybadge.org.uk/media/uploads/default/files/LOtC%20Quality%20Badge%20briefing%20for%20schools.pdf>

¹² Kättesaadav (inglise keeles) <http://naee.org.uk/wp-content/uploads/2016/06/Kenrick-Days-application-form.pdf>

Uus-Meremaal puudub riiklik kõiki mitteformaalse keskkonnahariduse organisatsioone hõlmav kvaliteedisüsteem. LEOTC programm katab väikse arvu kõikidest organisatsioonidest. LEOTC programmi kaudu saab piiratud arv teenusepakkujaid riigipoolse finantseeringu (1-3 aastaks). Kõik teenusepakkujad saavad programmi kandideerida. LEOTC programmi loomise põhjused olid ajaloolised – eesmärgiks oli toetada klassiruumis toimuvat õpet väljaspool klassiruumi läbiviidavate programmidega.

Kõik LEOTC programmid peavad omama selgeid seoseid riikliku õppekavaga. Enamik LEOTC õppeprogrammide läbiviijatest omavad asjakohast kvalifikatsiooni (nt pedagoogiline haridus vms), kuid otseseid nõudeid spetsialistidele ei ole. Puuduvad ka otsesed nõuded programmide metoodikale, kuid põhiliselt on meetodina eelistatud eksperimentaalne õppimine.

LEOTC programmidesse teenusepakkujate valikut ja hindamist korraldab Haridusministeerium. LEOTC pakkujad valitakse välja iga-aastaselt. Korraldatakse mitu valikuvooru, mis keskenduvad riiklikust õppekavast tulenevatele õppevaldkondadele. Menetlusprotsess on avatud ja vaidlustatav, mis tagab, et vaid kõrgeima kvaliteediga programmid osutuvad valituks. Lisaks toimub LEOTC programmis olevate teenusepakkujate kvaliteedi hindamine. Haridusministeerium sõlmib lepingu audiitorettevõttega, kes auditeerib iga-aastaselt LEOTC programmi teenusepakkujaid (st programmide läbiviijaid, keskusi jne). Kõiki LEOTC raames programmide läbiviijaid külastatakse audiitorfirma poolt. Auditiga tagatakse, et maksumaksja raha on kasutatud sihipäraselt, kuid lisaks annab ülevaate programmide kvaliteedist ja hariduslikust väärtusest. Olulisim osa programmide kvaliteedi tagamisel on enesehindamine. LEOTC raames programmide pakkuja peab regulaarselt edastama ministeeriumile vastavaid raporteid.

2.2 Riikide kvaliteedisüsteemide võrdlustabel

	Tšehhi Vabariik	Soome	Holland	Suurbritannia	Uus-Meremaa
Kvaliteedisüsteemi keskne element	Sertifikaadisüsteem (audiitoritel põhinev)	Sertifikaadisüsteem (enese- ja kollegiaalhindamisel põhinev)	Ekspert hinnangul ja klientide tagasisidel põhinev süsteem (<i>online</i> -platvormil põhinev)	Kvaliteedimärgil põhinev süsteem (enesehindamisel ja paikvaatlusel põhinev)	Võistlusliku rahastuse/ pikaajalise lepingu süsteem (LEOTC programm)
Kvaliteedisüsteemi ulatus	Spetsiaalselt keskkonnaharidusele suunatud kvaliteedisüsteem Süsteem on alles lapsekingades, seega on sertifikaate välja antud vähe	Spetsiaalselt keskkonnaharidusele suunatud kvaliteedisüsteem Praktiliselt kõik teenusepakkujad omavad või taotleavad sertifikaati	Spetsiaalselt keskkonnaharidusele suunatud kvaliteedisüsteem Suur osa pakkujatest on liitunud portaaliga, kuid ekspert hinnangut on taotlenud vähesed	Kvaliteedisüsteem hõlmab lisaks keskkonnaharidusele ka teisi valdkondi Kvaliteedimärk on hinnanguliselt veerandil kõigist teenusepakkujatest	Kvaliteedisüsteem hõlmab lisaks keskkonnaharidusele ka teisi valdkondi LEOTC programmi pääsevad üksikuid teenusepakkujad, ehkki on avatud kandideerimiseks kõigile
Juhtroll	Riigil (läbi katusorganisatsiooni)	Võrgustikul (tihe suhtlus riigiga)	Riigi osalusega MTÜ-l, kes haldab keskkonnahariduse veebiplatvormi	Sõltumatul nõukogul	Riigil (Haridusministeerium)
Kvaliteedisüsteemi seotus riikliku või kohaliku tasandi rahastamisega	Täna sel päeval puudub. Samas süsteemi üheks eesmärgiks oli/on, et sertifikaati omavad keskused saaksid teatava eelise raha taotlemisel	Puudub	Puudub	Otsesest seost ei ole. Küll aga on kohaliku tasandi vastavad asutused öelnud, et nad arvestavad toetuste jagamisel märgi olemasolu	Otsene seos – programmis osalevad organisatsioonid saavad pikaajalise riigipoolse rahastuse (mitmeks aastaks)

<p>Süsteemi peamised tugevused</p>	<p>Kriteeriumid, millega organisatsioon saab ennast võrrelda, parimate praktikate jagamine.</p>	<p>Puudub vajadus ulatusliku keskse süsteemi administreerimiseks, sest kasutatakse enesehindamist ja kollegiaalhindamist</p> <p>Kvaliteedisüsteem hõlmab praktiliselt kõiki teenusepakkujaid</p>	<p>Väga mitmekesine ja killustunud pakkujate maastik on korrastatud ning koondatud ühtsele veebiplatvormile.</p> <p>Lihtsustab programmide ülesleidmist klientide poolt. Kasutajate tagasiside ja eksperthinnang aitavad programmide vahel paremini orienteeruda.</p> <p>Kvaliteedisüsteem on väga professionaalne ja läbipaistev</p>	<p>10 aasta tulemusena, mil märki on välja antud on näha, et koolid valivad rohkem neid keskusi, kel see märk on. Viimase olemasolu näitab teatud kvaliteeti ja koolid ei pea ise tegelema aega nõudva riskihindamisega.</p> <p>Välishindamine pakub organisatsioonile uusi vaatenurki</p>	<p>Pikaajalisema finantsilise kindlustunde pakkumine teenuseosutajale.</p> <p>LEOTC programmis oleva organisatsiooni kõrges kvaliteedis veendumine (läbi tiheda konkurentsi välja selgitatud).</p>
<p>Süsteemi peamised nõrkused/ puudused</p>	<p>Vähene motivatsioon sertifikaadi taotlemiseks</p> <p>Keskuste motivatsioon ei peaks olema lihtsalt kriteeriumite täitmine sertifikaadi saamiseks, vaid soov ennast parandada.</p>	<p>Hindamise kvaliteet on eri piirkondades erinev.</p> <p>Organisatsioonide senine vähene huvi sertifikaadi kvaliteedinõuete väljatöötamisel osalemiseks.</p>	<p>Vähene motivatsioon eksperthinnangu taotlemiseks</p> <p>Veebiplatvormi võimaluste kommunikatsioon on puudulik</p> <p>Platvormi ärimudel on nõrk, vajab tulevikus riigipoolset finantseerimist</p>	<p>Kvaliteedimärk hindab peamiselt protsesse ja riske ning nende juhtimist, mitte aga programmide sisulist kvaliteeti</p> <p>Süsteem on keeruline, liiga bürookraatlik</p>	<p>Süsteem puudutab väheseid organisatsioone ja on seetõttu vähese mõjuga</p>

2.3 Peamised järeldused

Viie erineva näiteriigi analüüsimisel saab välja tuua peamised järeldused, mida Eesti jaoks kvaliteedisüsteemide alternatiivide väljatöötamisel silmas pidada. Kuna käesoleva uuringu eesmärgiks on pakkuda välja kolm põhimõtteliselt erinevat kvaliteedisüsteemi alternatiivi, siis on võimalik selle käigus tugineda analüüsitud viie riigi kogemusele tänu nende kvaliteedisüsteemide olulistele erinevustele.

Analüüsitud riikide puhul oli rakendatud peamiselt kolme erinevat lähenemist: sertifikaadil või kvaliteedimärgil põhinev lähenemine, enese- ja ekspert- või kollegiaalhindamisel põhinev lähenemine ning võistleva rahastussüsteemi lähenemine. Kui üldiselt ei olnud näiteriikide kvaliteedisüsteemid riigi või kohaliku omavalitsuse rahastamisega seotud, siis erandiks oli viimane, st võistleva rahastussüsteemi lähenemine, kus seos riikliku rahastamisega oli kvaliteedisüsteemi toimimise keskmes.

Kvaliteedisüsteemide korraldamise ja administreerimise juhtroll saab olla kas riigil või mõnel muul vastutaval organisatsioonil. Viie riigi puhul saab tuua näiteid otsesest riigil juhtrollist (läbi ministeeriumi), kaudsest riigi juhtrollist (läbi katusorganisatsiooni), osalisest riigi juhtrollist (läbi riigi osalusega MTÜ) kui ka täiesti riigist sõltumatu organisatsiooni juhtrollist. Suurbritannia puhul, kus kvaliteedisüsteemi juhtroll on riigist sõltumatu organisatsiooni käes, on aga oluline märkida, et keskkonnaharidus ei ole seal riikliku õppekava osa, mistõttu on riigi mitteosalemine kvaliteedisüsteemi korraldamisel paratamatus.

Samuti selgus analüüsist, et nii mitmeski riigis ei hõlma kvaliteedisüsteem valdavat osa turust – puudub kas osapoolte motivatsioon kvaliteedisüsteemi rakendada või on tegu äärmiselt piirava kvaliteedisüsteemiga, sest kvaliteedi tunnustuse saavad vaid väga vähesed organisatsioonid.

Väga erinev on riikide puhul ka see, milliseid aspekte kvaliteedisüsteem hõlmab. Hollandi puhul piirduti vaid õppetundide kirjalike materjalide hindamisega (ehkki seda väga põhjalikult ja metoodiliselt), Soome ja Tšehhi süsteemid hindavad organisatsioone tervikuna. Suurbritannias keskendutakse protsesside, sh riskide juhtimise hindamisele ning Uus-Meremaa LEOTC programmi puhul sõnastatakse konkreetsed hindamiskriteeriumid vastavalt riiklikele hetkeprioriteetidele.

3 Ettepanekud kvaliteedisüsteemi rakendamiseks Eestis

3.1 Kvaliteedisüsteemi alternatiivide kirjeldused

Alternatiiv 1: Enese- ja välishindamisel põhinev kvaliteedisüsteem

Üldine toimimise raamistik

Kvaliteedisüsteem põhineb keskkonnaharidust pakkuvaid organisatsioone koondaval võrgustikul. Võrgustik abistab oma liikmeid kvaliteetse teenuse pakkumisel ja arendamisel ning võtab endale rolli keskkonnahariduse korraldamisel ja edendamisel, olles tugevaks partneriks riigile. Lähenemisviis lähtub põhimõttest, et keskkonnahariduse andjad on valdkonnas pädevad ja motiveeritud ise pakkuma vajadusele vastavaid lahendusi. Riigi roll on olla pigem suunav ja abistav.

Süsteemis on rakendatud tervikliku kvaliteedijuhtimise põhimõtteid (*TQM - Total Quality Management*¹³), kus ühe töövahendina võib olla kasutusel kvaliteedijuhtimise süsteemi mudel EFQM (*EFQM - Excellence Model of the European Foundation for Quality Management*). Mudel põhineb eeldusel, et suurepäraseid tulemusi seatud eesmärkide, klientide ja ühiskonna osas saavutatakse läbi eestvedamise, mis tugineb strateegiale ja planeerimisele, inimestele, partnerlussuhetele ning ressurssidele ja protsessidele. EFQM'i spetsiifilisem mudel on CAF¹⁴, mis on tööriist Euroopa avalikule sektorile ning Eestis on selle süsteemi rakendamise eestvedajaks Rahandusministeerium¹⁵. CAF mudel on seega spetsiaalselt avaliku sektori kvaliteedi juhtimiseks ja hindamiseks välja töötatud, mistõttu on selle rakendamine keskkonnahariduse valdkonnas igati sobilik.

Süsteemi eelduseks on seega keskkonnahariduse organisatsioone koondava võrgustiku teke, mille liikmesorganisatsioonid on võtnud kasutusele süsteemse enesehindamise. Lisaks sellele toimub regulaarne välishindamine teiste võrgustiku liikmete poolt.

1. Juhtimine

Keskkonnaharidust andvad asutused on koondunud ühtsesse võrgustikku, milleks on asutatud mittetulundusühing. Võrgustikuga saavad liituda kõik asutused, kes nõustuvad võrgustiku põhitingimusega, milleks on kvaliteetse keskkonnahariduse pakkumine. Selle põhitingimuse täitmiseks tegelevad kõik võrgustiku liikmed süsteemse kvaliteedijuhtimisega.

Riigipoolne süsteemi reguleeritus on võimalikult minimaalne. Kogu valdkonna juhtimiskorraldus on usaldatud võrgustikule, kes on riigile partneriks keskkonnahariduse andmisel. Riik võib ise olla üks võrgustiku liikmetest läbi oma keskkonnaharidust pakkuvate asutuste.

2. Strateegia ja planeerimine

Koostöös võrgustikuga defineeritakse riigi poolt (Keskkonnaministeerium ning Haridus- ja Teadusministeerium) keskkonnahariduse valdkonna pikemaajalised eesmärgid. Tegemist on sisendiga võrgustikule, milliseid tulemusi nendelt oodatakse. Võrgustik defineerib sisemiselt

¹³ TQM on alusüsteem, millel põhinevad erinevad kvaliteedijuhtimise mudelid (nt ISO, BSC, EFQM, CAF, ServQual, Six Sigma jt). TQM tugineb põhimõttel, et kõik organisatsiooni osad, sisendid- väljundid ja protsessid on omavahel seotud ning need on suunatud defineeritud tulemuste saavutamisele. Avalikus sektoris hakati TQMile tähelepanu pöörama uue avaliku halduse kontseptsiooni arenguga (NPM e New Public Management)

¹⁴ <http://www.fin.ee/doc.php?111756>

¹⁵ <http://www.fin.ee/riigi-haldusorganisatsioon-ja-juhtimiskvaliteet-avalikus-sektoris>

juba detailsemad eesmärgid (nt programmid ja nende sisu), mis saavad olema keskkonnahariduse rahastamise aluseks (nt temaatilised prioriteetid). Arvestades, et üldharidussüsteem on üles ehitatud 4 x 3 aastastele tsüklitele, saaksid programmide tellimused olla samuti näiteks 3 aasta pikkused.

3. Töötajad

Kvaliteedijuhtimise fookuses on pidev töötajate arengu toetamine. Keskkonnaharidusorganisatsioonide võrgustik toetab liikmesorganisatsioone oma töötajate arendamisel. Võrgustik on defineerinud keskkonnaharidust andvate isikute pädevusnõuded ja korraldab keskkonnahariduse valdkonnas töötajatele koolitusi.

4. Ressursid ja rahastussüsteem

Keskkonnahariduse programmide rahastamine käib võrgustiku vahendusel (sõlmitakse halduskoostöö leping riigiga), mille aluseks on eelnevalt defineeritud keskkonnahariduse valdkonna pikemaajalised eesmärgid. Riigile jääb järelevalve funktsioon. Organisatsioonidel on võimalik lisaks riiklikule rahastusele teenida omatulu.

Võrgustiku liikmete riikliku finantseerimise rahastamislepingud on seotud enese- ja välishindamise tulemustega. Liikmesorganisatsioonidega, kes on oma arengutasemelt jõudnud kõrgemale (kvaliteedisüsteem toimib, näitavad pidevat arengut ja häid tulemusi), sõlmitakse pikemaajalised rahastamiskokkulepped (näiteks kuni 3 aastaks). See tagab organisatsioonidele pikemaajalise finantsilise kindlustunde.

Võrgustik haldab infoportaali keskkonnaharidus.ee, kus on üleval informatsioon võrgustiku kõigi liikmesorganisatsioonide kohta, nende enesehindamise ja välishindamise tulemused, pakutavad õppeprogrammid ja klientide tagasiside. Portaali kaudu saavad võrgustiku liikmed oma klientide seas läbi viia küsitlusi. Kasutatakse standardseid küsimustikke ning saadud tulemused on koheselt võrreldavad. Portaali haldamine on võrgustiku (MTÜ) üks ülesannetest ning riiklikult rahastatav.

5. Kvaliteedi tagamise protsess

Võrgustik kasutab enesehindamisesüsteemi mis baseerub tunnustatud kvaliteedisüsteemi mudelil (nt EFQM, CAF). Enesehindamise käigus hinnatakse organisatsiooni juhtimist, planeerimist, töötajate arendamist, finantsvõimekust ja koostööd, keskkonnahariduse andmise protsessi ning saavutatud tulemusi. Enesehindamine toimub ühtse küsimustiku alusel kindlaksmääratud ajavahemiku tagant (näiteks kord 2 aasta jooksul). Kõigi organisatsioonide enesehindamise tulemused edastatakse võrgustikule.

Lisaks enesehindamisele, toimub regulaarne välishindamine (näiteks kord 3-4 aasta jooksul), mis aitab ühtlustada enesehindamise protsessi, tõstab organisatsioonide kvaliteeti ning võimaldab jagada kogemusi. Välishindamine toimub mitmeliikmelise meeskonna poolt, mis komplekteeritakse võrgustikku kuuluvate teiste organisatsioonide töötajatest. Meeskond on komplekteeritud tasakaalustatult, st hindamismeeskonna liikmed kaasatakse erineva kvaliteedisüsteemi rakendamise kogemusega organisatsioonidest. Seega on osadel meeskonna liikmetel pikaajaline kvaliteedijuhtimise kogemus ja osadel vähene kogemus. Sellega saavutatakse kvaliteedi ühtlustamine ja õppimine ka hindamismeeskonna siseselt.

Süsteemi oluliseks osaks on liikmete vaheline kogemuste jagamine. Võrgustik kogub kokku (välishindamise käigus välja toodud) parimad praktikad ja jagab neid teistega.

Tunnustamaks liikmesorganisatsioone kõrge teenuse kvaliteedi saavutamisel, annab võrgustik välja oma kvaliteediauhinda.

6. Tulemuste hindamine

Võrgustiku poolt töötatakse välja näitajad, mis aitavad organisatsioonidel hinnata tegevuse tulemuslikkust (koolitustundide maht, klientide rahulolu jne). Väljatöötatud tulemusindikaatoreid kasutades saavad organisatsioonid võrrelda ennast teiste organisatsioonidega (*benchmarking*).

Samuti on süsteemi tulemuseks enesehindamise ja välishindamise koondtulemused, mis on avalikult portaalis nähtavad. Esiteks suurendab see organisatsioonide motivatsiooni ennast arendada ja teiseks aitab klientidel veenduda pakutava teenuse kõrges tasemes.

Muu info:

Sarnased toimetud Eestis:

- *Tallinna Haridusametuse kvaliteediauhind*

Alternatiiv 2: Kvaliteedimärgil põhinev kvaliteedisüsteem

Üldine toimimise raamistik

Süsteem põhineb keskkonnahariduse programme pakkuvate organisatsioonide sertifitseerimisel, mille järel antakse organisatsioonile kvaliteedimärk. Kvaliteedimärgi väljaandmisega ühtlustatakse keskkonnahariduse andmisega seotud tegevusi ning sellega kinnitatakse pakutava hariduse taset. Välja antavad kvaliteedimärgid on mitmetasemelised (näiteks 3-tasemelised).

Riigi rolliks süsteemis on tagada kogu sertifitseerimise protsessi toimimine, s.t nii kvaliteedinõuete defineerimine kui ka sertifitseerimise läbiviimine.

1. Juhtimine

Süsteemi juhib riik, kes viib läbi kvaliteedihindamise ja omistab keskkonnaharidust andvatele asutustele kvaliteedimärgi. Vahetult tegeleb sertifikaatide väljaandmisega riigiasutus (*edaspidi vastutav asutus*) (näiteks Keskkonnaamet).

2. Strateegia ja planeerimine

Riigi poolt (Keskkonnaministeerium ning Haridus- ja Teadusministeerium) defineeritakse keskkonnahariduse valdkonna pikemaajalised eesmärgid.

Lähtuvalt eesmärkidest töötab vastutav asutus koostöös valdkonnaekspertidega välja detailse hindamismudeli iga kvaliteeditaseme jaoks. Mudelis on võimalik defineerida nõuded töötajatele, koostöö asutuste ja kohaliku kogukonnaga, baasnõuded taristule ja õpikeskkonnale, seostatus kooliprogrammiga, tegevuse planeeritus ja tulemusnäitajad.

3. Töötajad

Keskkonnaharidust andvate isikute pädevusnõuded kirjeldatakse sertifitseerimismudelis. Tagamaks pädevusnõuetele vastavate inimeste olemasolu võib vastutav asutus korraldada keskkonnahariduse valdkonna inimestele koolitusi.

4. Ressursid ja rahastussüsteem

Keskkonnahariduse riiklik rahastamine lähtub kvaliteedimärgist. Rahastamisvoorudes saavad taotleda raha organisatsioonid, kellele on omistatud kehtiv kvaliteedimärk. Rahastamisel rakendatakse eraldi rahastusprogramme, kus on nõutav kõrgema tasemega kvaliteedimärgi olemasolu (suurem kogemus) ning nende tulemusena sõlmitakse organisatsioonidega mitmeaastased lepingud.

Vastutav asutus haldab infoportaali keskkonnaharidus.ee, kus on üleval informatsioon keskkonnaharidust pakkuvate organisatsioonide ja nende kvaliteedimärgi kohta, pakutavad õppeprogrammid ning klientide tagasiside. Portaali kaudu saavad võrgustiku liikmed oma klientide seas läbi viia küsitlusi. Kasutatakse standardseid küsimustikke ning saadud tulemused on koheselt võrreldavad.

5. Kvaliteedi tagamise protsess

Kvaliteedimärki saavad taotleda kõik huvitatud organisatsioonid ning selleks tuleb esitada vastutavale asutusele taotlus. Taotlemisel esitab organisatsioon eneseanalüüsi, mis koosneb kolmest osast: organisatsiooni võimekus (töötajad, ressursid), tegevused (protsess) ja tulemused.

Kvaliteedimärke antakse mitmes kategoorias, mis näitavad organisatsiooni taset. Organisatsioon märgib taotlemisel ära, millise taseme kvaliteedimärki ta taotleb ning sellest sõltub taotluses esitatavate andmete hulk.

Esimese taseme sertifikaadi saamine on võimalikult lihtne ja kiire, tuleb täita vaid baastingimused.

Kui organisatsioon soovib taotleda kõrgema taseme kvaliteedimärki, siis sellega kaasneb sõltumatu eksperdi poolne paikvaatlus koos klientide küsitlemisega (sõltumatu uuring). Eksperti hinnangust lähtuvalt väljastab vastutav asutus kvaliteedimärgi. Kõrgema taseme sertifikaatide taotlemine on tasuline, kuna protsess on tömahukam ja kulukam kui algtasemel (katab eksperdi töö kulu)¹⁶.

Kvaliteedimärk antakse välja eelnevalt kindlaksmääratud kehtivuspiiranguga (nt 3 aastaks). Selle lõppemisel tuleb uuesti esitada uus taotlus, misjärel läbitakse kogu protsess uuesti.

Kvaliteedimärgi kohta käiv info (saajad, tasemed) on avalik. Asutuste motivatsiooniks on saada kõrgema taseme kvaliteedimärk, et veenda kliente teenuse heas kvaliteedis.

6. Tulemuste hindamine

Vastutava asutuse poolt töötatakse välja tulemusnäitajad, mis aitavad organisatsioonidel hinnata oma tegevuse tulemuslikkust. Väljatöötatud tulemusindikaatoreid kasutades saavad organisatsioonid võrrelda ennast teiste organisatsioonidega (*benchmarking*).

Muu info:

Sarnased toimetused Eestis:

- *E-kursuse kvaliteedimärk (väljaandja Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus)*

¹⁶ Tegemist on kulupõhise lähenemisega. Kui keskus soovib rohkem teenida (rahastust saada), siis peab ta ise alguses sellesse investeerima. Hiljem teenib keskus selle kulu riigilt tagasi.

- *Sotsiaalteenuste kvaliteedimärk EQUASS (väljaandja Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus)*

Alternatiiv 3: Kvaliteediindikaatoritel põhinev kvaliteedisüsteem

Üldine toimimise raamistik

Kvaliteedisüsteem põhineb võistleval rahastussüsteemil, kus ei toimu olulist keskkonnahariduse organisatsioonide hindamist. Fookuseks on eelnevalt sõnastatud tulemuste saavutamise, mis on defineeritud enamasti kvaliteediindikaatoritena. Kvaliteediindikaatorite süsteem aitab teenusepakkujal analüüsida oma tegevust, võrrelda tulemusi teiste organisatsioonidega ning seeläbi selgitada välja enim arendamist vajavad valdkonnad.

Kvaliteediindikaatorid lepatakse kokku riigi ja keskkonnaharidust andvate organisatsioonide koostööna ning vastavalt arengutele neid muudetakse.

1. Juhtimine

Süsteemi toimimist juhib riik läbi oma riigiasutuse (näiteks Keskkonnaamet) (*edaspidi vastutav asutus*). Asutus on eestvedaja kvaliteediindikaatorite defineerimisel, rahastamise korraldamisel, süsteemsel tulemuste hindamisel ning järelevalve teostamisel.

2. Strateegia ja planeerimine

Riigi poolt (Keskkonnaministeerium ning Haridus- ja Teadusministeerium) defineeritakse keskkonnahariduse valdkonna pikemaajalised eesmärgid.

Lähtuvalt eesmärkidest töötab vastutav asutus koostöös valdkonnaekspertidega välja keskkonnahariduse kvaliteediindikaatorid, mis keskenduvad keskkonnahariduse andmise protsessile ja tulemustele, ning mida on võimalik rakendada nii üksikjuhtumitele kui kogumitele.

3. Töötajad

Kvaliteediindikaatorite süsteemi rakendamisel ei pöörata töötajate arendamisele otsest tähelepanu. Eeldatakse, et pädevate töötajatega saavutatakse kvaliteetsed protsessid ja tulemused ning seetõttu on keskkonnaharidust andvate inimeste arendamine teenusepakkujate endi jaoks oluline. Seega tegelevad organisatsioonid selle valdkonnaga iseseisvalt.

4. Ressursid ja rahastussüsteem

Raha taotlemisel on kehtestatud organisatsioonidele baasnõuded, mis ei ole väga piiravad. See võimaldab uutel asutusel süsteemiga liituda, eeldamata väga suurt varasemat kogemust ja finantsilist võimekust. Defineeritud on minimaalsed kvaliteedinõuded/tunnused rahastatavatele keskkonnahariduse organisatsioonidele. Rahade eraldamise aluseks on taotlustes välja toodud planeeritud tegevuste tulemusena saavutatud kvaliteedinäitajad ning taotleja varasem tegevus (kas varem on planeeritud tegevused lubatud mahus ellu viidud). Seega rahastuse saavad tegevused, mis pakuvad kõrgemaid kvaliteedinäitajaid, arvestades muuhulgas ka organisatsioonide varasemaid tulemusi (kui edukalt on ellu viidud eelmised projektid ning kas saavutati soovitud eesmärgid). Seega antud kvaliteedisüsteemis usaldatakse uut süsteemiga liitujat lubatuste täitmisel. Kuid need, kes on juba süsteemis sees olnud ja näidanud, et ei suuda lubatud asju realiseerida, ei pruugi enam rahastust saada.

Vastutav asutus haldab infoportaali keskkonnaharidus.ee, kus on üleval informatsioon keskkonnaharidust pakkuvatest organisatsioonidest ja nende kvaliteedinäitajatest, pakutavad

õppeprogrammid ning klientide tagasiside. Portaali kaudu viiakse klientide seas läbi küsitlusi, kus kasutatakse standardseid küsimustikke ning saadud tulemused on üheks kvaliteedinäitajaks.

5. Kvaliteedi tagamise protsess

Üles on ehitatud kvaliteediindikaatorite süsteem, mille alusel hinnatakse algselt programme ning hiljem ka tulemusi (näiteks programmides osalejate arv, osalejate rahulolu, jätkutegevused jne). Toetatakse tegevusi, mis pakuvad kõrgemaid kvaliteedinäitajaid. Kvaliteedinäitajad töötatakse välja süsteemi osalejate poolt (riik ja keskkonnaharidust pakkuvad asutused), mis tagab nende näitajate tunnustatuse.

Süsteemi oluliseks osaks on projekti aruandlus, kus tuuakse välja saavutatud tulemused koos võrdlusega, mis oli algselt plaanitud. Tulemused on avalikud ja asutused saavad ennast teistega võrrelda ning teha vajadusel ümberkorraldusi oma juhtimissüsteemis ja teenuse osutamise protsessis.

Tagamaks süsteemi objektiivsuse ning õigluse, viiakse vastutava asutuse poolt läbi pistelisi kontrole. Eesmärgiks on tuvastada, kas teenusepakkuja tegevus vastab kehtestatud nõuetele ja kas esitatud tulemused on tõesed. Vajadusel viiakse läbi ka kontrollküsitlusi klientide rahulolu kohta.

Motiveerimaks keskkonnahariduse andjaid pingutama kvaliteetse teenuse pakkumisel, annab vastutav asutus igal aastal välja kvaliteediauhinda, millega tunnustatakse kõige kõrgemate kvaliteedinäitajatega keskkonnaharidust pakkuvaid organisatsioone.

6. Tulemuste hindamine

Tulemuste süsteemne hindamine toimub vastutava asutuse poolt. Peale projektide lõppu esitab rahastuse saaja aruande saavutatud tulemuste kohta, mis sisaldab võrdlust projekti alguses kavandatud näitajatega.

Peale õppeprogrammi toimumist viiakse osalejate seas läbi automaatne küsitlus eesmärgiga saada osalenutelt tagasisidet. Võimalusel teostatakse ka järelküsitlus, mille eesmärgiks on hinnata programmi mõju kasusaajatele (kas ja mis osas muutunud kasusaaja tegevus peale programmis osalemist, kuidas programmi temaatika oli seostatud kooli õppekavaga jne).

Muu info:

Sarnased toimemudelid Eestis:

- *Perearsti kvaliteedisüsteem (eestvedaja Eesti Haigekassa)*

3.2 Kvaliteedisüsteemide alternatiivide analüüs

Keskkonnaharidust pakkuvate organisatsioonide esindajate seas läbi viidud fookusgruppides analüüsiti kõiki eelnevalt kirjeldatud kolme kvaliteedisüsteemi alternatiivi. Selleks tegid osalejad läbi SWOT-analüüsi, tuues välja alternatiivide tugevused, nõrkused, võimalused ja ohud. Järgnevalt on toodud kokkuvõtte peamistest analüüsi tulemustest. Samuti koostati fookusgruppides tehtud analüüsi tulemuste põhjal alternatiivide mõjude võrdlustabel (vt ptk 3.2.1).

Alternatiiv 1: Enese- ja välishindamisel põhinev kvaliteedisüsteem

Üheks peamiseks võrgustikul tugineva kvaliteedisüsteemi **tugevuseks** peeti koostöö ja infovahetuse paranemist organisatsioonide vahel. Keskkonnahariduslike programmide pakkujad saavad näha, mida teised organisatsioonid teevad ning seeläbi õppida teiste kogemustest. Toimiv võrgustik tagab suurema osapoolte kaasatuse, eesmärgid töötatakse välja ühiselt ja mitte riigi juhtimisel ülalt alla. Süsteem toimib ideaalis demokraatlikuna, kus kõigi huvid on esindatud, domineerib organisatsioonide vaheline koostöö, mitte konkurents. Võrreldes ülalt alla eesmärkide seadmisega on antud süsteem paindlikum ning kohanemisvõimelisem. Võrgustiku olemasolu parandab informatsiooni kättesaadavust teenuse tarbijate jaoks – koolil on lihtsam üles leida nii väikeseid kui ka suuri tegijaid ning saada ülevaade nende tasemest. Seeläbi tagab süsteem klientide rahulolu. Samuti annab toimiv võrgustik ühiskonnale positiivse signaali laiapõhjalise koostöö võimalikkusest. Enese- ja välishindamisel põhineva kvaliteedisüsteemi tugevuseks on ka õppeprogrammide õppekavaga seostatuse tagamine. Kvaliteedisüsteemi tugevuseks on ühtlasi mõõdukas kulukus riigile, võrreldes teiste alternatiividega on see riigile kõige soodsam. Raha kasutamine on eesmärgipärasem ja tõhusam, sest vastutus on organisatsioonidel st tegijatel endil – organisatsioonid on ise valdkonnas sees ja teavad kõige paremini, kuidas raha efektiivselt kasutada, kuhu rohkem ressursse suunata jne. Lisaks on antud süsteem vähem bürookraatlikum (riik sekkub protsessi vähem) ning tagab rahastuse saanud organisatsioonidele pikemaajalise kindlustunde (rahastus nt 3 aastaks).

Kvaliteedisüsteemi peamiseks **nõrkusteks** peeti paljudest osapooltest tulenevat juhtimise ja administreerimise keerukust organisatsioonidele. Kuna osapoolte taust, teemad ja valdkonnad on väga erinevad, siis võib olla keeruline neid ühe katuse alla koondada. Välishindamise süsteem kätkeb endas aja- ja ressursikulu, samuti on keeruline leida ühiseid aegu hindamise läbiviimiseks. Jätakuvalt puuduvad selged riiklikult kokku lepitud eesmärgid ja arengusuunad, millele võrgustikus tugineda ja mis moodustaksid nõ ühisosa tegutsejate vahel – ilma nendeta ei hakka võrgustik toimima. Oluliseks kvaliteedisüsteemi miinuseks on see, et välishindamisel ja otsuste tegemisel hakkavad mõju omama isikuomadused, isiklikud suhted ja emotsioonid. Süsteemi nõrkuseks on ka võrgustiku liikmete erinev panus.

Enese- ja välishindamisel ning võrgustikul põhinev süsteem loob **võimalused** organisatsioonide arendamiseks ja kvaliteedi tõstmiseks, lisarahastuse leidmiseks (sponsorite, annetajate ja koostööpartnerite leidmine on võrgustiku kaudu lihtsam kui organisatsioonidel eraldi), tihedamaks rahvusvaheliseks koostööks (pakkuda teenuseid ka väljaspool Eestit, reklaamida end läbi võrgustiku) ning mõjukuse suurenemiseks (võrgustiku võimendav efekt). Kvaliteedisüsteem võib tõsta ka osapoolte rahulolu läbi üksteise toetamise ja toimiva koostöö. Võrgustik võib osutada riigile tugevaks partneriks, mida hetkel katusorganisatsiooni puudumise tõttu riigil ei ole. Antud kvaliteedisüsteemi puhul on võimalik pakkuda parimat teenust ning tagada ja säilitada mitmekesisus (sh nõ nišiprogrammid). MTÜ-l on võimalus kujuneda tugevaks brändiks keskkonnahariduse valdkonnas, kes suudab ühiskonda paremini kõnetada, tõsta inimeste teadlikkust ja kujundada hoiakuid. Võimalik, et paraneb organisatsioonide nähtavus, sest suurt organisatsiooni (võrgustikku) märgatakse paremini ja see on rohkem nõ pildil.

Kvaliteedisüsteemiga kaasnevate **ohtudena** nähti eelkõige nõrgast järelevalvest tulenevaid ebaausa või ebaõiglase käitumise riske (sh korruptsioon, isiklikud eelistused ja suhted, suured organisatsioonid „teevad väikestele ära“ jne). Samuti on ohuks võimalikud konfliktid rahajagamisel ja riigi liigne taandumine – riik jätab organisatsioonid omapäi ja ei abista

piisavalt. Paljude osapoolte tõttu võib konsensuse leidmine ja ühiste eesmärkide seadmine osutada ületamatult keeruliseks ning võrgustik ei suuda oma rolli täita ja vajalikke otsuseid langetada. Oluliseks riskiks on ka see, et kõik organisatsioonid (eriti just suuremad) ei pruugi olla huvitatud võrgustikuga liitumisest, mistõttu ei saavutata oodatud mõju. Süsteemi toimimise eelduseks on võrgustiku loomine alt üles (mitte riigi initsiatiivil), kuid on oht, et seda ellukutsujat/algatajat lihtsalt ei ole.

Alternatiiv 2: Kvaliteedimärgil põhinev kvaliteedisüsteem

Kvaliteedimärgil põhineva süsteemi üheks oluliseks **tugevuseks** sarnaselt esimese alternatiiviga on mitmeaastaste lepingute sõlmimine keskkonnahariduse organisatsioonidega, mis tagab organisatsioonile pikemaajalise kindlustunde ja stabiilsuse. Samas erinevalt esimesest alternatiivist saab riik kvaliteedimärgi süsteemiga tagada maksimaalse riikliku õppekava toetamise ning seada prioriteetseid suundi, sest juhtroll on antud süsteemis riigil, mitte keskustel (võrgustikul). Antud süsteem on riigi poolt vaadatuna suhteliselt lihtne (administreerimine ei ole keerukas) ja keskmise kulukusega (võrreldes kolmanda alternatiiviga pigem odav). Lisaks on kvaliteedimärgi tugevuseks ka see, et suurtel organisatsioonidel ei ole selle saamisel väikeste ees olulist eelist (eeldusel, et taotlemine ei ole tasuline) – tagatud on sõltumatus ning osapoolte võrdne kohtlemine. Kvaliteedimärk annab teenuse tarbijale kindlustunde teenuse kvaliteedi osas.

Süsteemi peamisteks **nõrkusteks** peeti bürokraatia suurenemist keskustele, süsteemi teatavat kulukust riigile (ehkki kulukus on pigem keskmine kui suur, tuleks siiski luua administreeriv üksus, mis on kulu riigile), tundlikkust võimuvahetustele ja poliitilistele otsustele ning liiga lihtsustatud lähenemist (märk ei näita reaalselt kvaliteeti). Organisatsioonide esindajad leidsid, et mingi osa programmidele mõeldud võimalikust rahast hakkab kuluma hoopis süsteemi administreerimisele. Rahastamisel on teatav eelis suurematel keskustel, kellel on suurem personal – kvaliteedimärgi taotlemine on organisatsioonidele oluline ajakulu, mida tuleb ette võtta kindlaks määratud ajavahemiku tagant (nt iga 3 aasta tagant), väiksematel organisatsioonidel ei ole selleks ressursi.

Kvaliteedimärgi süsteemiga kaasnevad **võimalused** on omatulu teenimise soodustamine (lihtsam oma programme müüa, kui on kvaliteedimärk), Keskkonna- ja Haridus- ja Teadusministeeriumi vahelise koostöö suurenemine süsteemi rakendamisel ja turu korrastatuse saavutamise (riigi äranägemise järgi). Samuti luuakse võimalused uutele tegijatel turule sisenemiseks (kõigil on võimalus märki taotleda), ühiskonna hoiakute mõjutamiseks ja taseme tõstmiseks läbi vastutava asutuse korraldatavate koolituste.

Süsteemiga kaasneva peamise **ohuna** nägid keskkonnahariduse organisatsioonide esindajad mitmekesisuse vähenemist (koolid hakkavad eelistama vaid kõrgema astme märgiga organisatsioone ning väiksemad ja spetsiifilisemaid õppeprogramme pakkuvad keskused kukuvad välja) – liigne ülaltpoolt reguleerimine vähendab tegijate arvu, keskkonnaharidus koondub suurematesse keskustesse ning tutvustamata jääb Eestimaa eripalgelisus. Olulise ohuna toodi välja ka vastutava asutuse vähest kompetentsi kvaliteedinõuete defineerimisel ja hindamisel ning seda, et kvaliteedimärgi taotlemine on vaid formaalsus (bürokraatia) ja sisuliselt midagi ei näita. Samuti leiti, et riiklikult välja antava märgi puhul võib tekkida huvide konflikt RMK ja Keskkonnaameti programmidele märgi andmisel. Veel käsitleti ohtudena hindaja sõltumatuse küsimust, vähest motivatsiooni kvaliteedimärki taotleda ning heade asjade tegemata jäämist läbimõtlemata või ebaõnnestunud standardite/bürokraatia tõttu.

Alternatiiv 3: Kvaliteediindikaatoritel põhinev kvaliteedisüsteem

Kvaliteediindikaatoritel tugineva kvaliteedisüsteemi olulisimaks **tugevuseks** on riigipoolse strateegilise sisendi andmine, mis on võrreldes teiste kirjeldatud alternatiividega kõige detailsem ja tagab selgete eesmärkide ja tulemusnäitajate olemasolu keskkonnahariduse pakkujatele. Tugevuseks on ka see, et uutel organisatsioonidel on suhteliselt lihtne turule siseneda, süsteemi rakendamisel kogutakse regulaarselt osalejate tagasisidet, hindamistulemused on avalikud ning tagatud on sarnaselt teise alternatiiviga seos õppekavaga, sest riik juhib protsessi. Võrreldes teiste kvaliteedisüsteemi alternatiividega on kvaliteediindikaatorite süsteem kõige sarnasem praegu kehtivale korraldusele, mistõttu on süsteemi tugevuseks stabiilsus ja mitte liiga ulatuslike muudatuste tegemise vajadus.

Süsteemi **nõrkusteks** on teatav administreerimise keerukus, mis väljendub järelkontrollide tegemise ja tagasiside kogumise ning analüüsimise ressursimahukuses. Süsteemi oluliseks nõrkuseks on suur kulukus riigile ning võistlevast rahastussüsteemist tulenev koostöö pärssimine. Kvaliteedisüsteemi puuduseks on ka see, et töötajate arendamisele ei pöörata otseselt tähelepanu. Oluliseks nõrgaks kohaks võib lugeda ebastabiilsust – organisatsiooni teadmatus, kas saadakse oma tegevustele raha või mitte. Puuduseks on ka kvaliteedisüsteemiga kaasneva bürokraatia keerukus organisatsioonile.

Kvaliteediindikaatorite süsteem toob endaga kaasa mitmeid **võimalusi**. Riigi jaoks on võimaluseks valdkonna arengu jõuline suunamine läbi selgete tulemus indikaatorite sõnastamise. Süsteem loob võimalused uute tegijate turule sisenemiseks (rahastuse saamisel pole tarvis eelnevat tegevust ette näidata) ning ka omatulu teenimiseks. Süsteemi poolt uute tegijate turule tuleku soosimine võimaldab ka vähem levinud programmidel (nn nišiprogrammidel) toetust saada. Kuna süsteem eeldab organisatsioonidelt oma tegevuste selget planeerimist ja kirjeldamist, siis see võimaldab organisatsioonidel protsessi käigus areneda ja oma tegevused paremini läbi mõelda. Lisaks võimaldab süsteem sarnaselt teistele alternatiividele organisatsioonidel ennast teistega võrrelda ja seeläbi selgitada välja arendamist vajavad valdkonnad. Indikaatorite väljatöötamine toimub suurema osa tegutsejate osalusel, mis loob võimaluse koostööks, infovahetuseks ja sünergia tekkimiseks.

Kvaliteedisüsteemi **ohuks** on esiteks see, et rahastamine tugineb lubadustele, mistõttu ei pruugi riik saavutada oodatud tulemusi. Kuna kvaliteedikontrolli teostatakse tagantjärele ning peamiselt vaid aruandluse põhjal, siis tekitab see ebaausa käitumise riski – aruandlus ei pruugi vastata tegelikkusele. Ka pisteliste kontrollide läbiviimine ei pruugi olla objektiivne, sest sõltub kontrollijast ja konkreetsel päeval organisatsioonis toimuvatest tegevustest. Kvaliteediindikaatorid ei pruugi mõõta tegelikku sisu kvaliteeti (liigselt kvantitatiivne lähenemine) ja võivad vähendada pakutava keskkonnahariduse mitmekesisust. Esineb oht, et mõõdetakse taotluste ja aruannete kirjutamise, mitte aga programmide sisulist kvaliteeti. Ehkki süsteem otseselt ei eelista suuri organisatsioone väikestele, on siiski oht, et taotlemine ja aruandlus on väikestele tegutsejatele ressursimahukuse tõttu üle jõu käiv. Nagu alternatiiv nr 2 puhul, on ka antud süsteemi puhul oht, et vastutav asutus ei pruugi olla riigiasutuste (KeA ja RMK) hindamisel ja rahastamisel objektiivne. Samuti esineb oht, et hindajate kompetents ei ole piisav ning tagasiside formaat ei näita teenuse kvaliteeti, vaid osalejate ootustele vastamist.

3.3 Kvaliteedisüsteemi alternatiivide võrdlustabel

Mõju aspekt	Alternatiiv 1	Alternatiiv 2	Alternatiiv 3
Kulukus riigile	Võrreldes teiste alternatiividega on riigile kõige vähem kulukas.	Kuivõrd tegemist on tsentraalse süsteemiga, on tõenäoliselt tegemist küllalt suurte kuludega.	Riigile küllalt kulukas (võrreldav alternatiiviga nr 2).
Administreerimise keerukus	Administreerimine on alternatiividest kõige keerukam. See on võrgustiku ülesanne. Riigi liigne taandumine võib jätta organisatsioonid hätta.	Riigi jaoks võrdlemisi lihtne tsentraliseeritud süsteem, mille administreerimine ei ole väga keerukas.	Administreerimine on keskmiselt keeruline – järelkontrollide ja tagasiside analüüsimine võib osutuda keerukaks.
Seos riikliku õppekavaga (koolidele antav lisandväärtus)	Võimalik tagada seosed õppekavaga, kuid see sõltub suuresti võrgustikust, keskustest ja konkreetsetest isikutest.	Riik saab soovi korral tagada õppekava toetamise, sest juhib protsessi.	Riik saab soovi korral tagada õppekava toetamise, sest juhib protsessi.
Turu korrastamine	Süsteem ei ole otseselt suunatud turu korrastamisele. Võrgustik pakub tuge madalama kvaliteediga keskustele. Süsteem võimaldab säilitada programmide mitmekesisuse.	Nõutele mittevastavuse tõttu väheneb teenusepakujate arv. Oht programmide mitmekesisuse vähenemisele.	Valdkonna arengu jõuline suunamine riigi poolt vähendab nende tegutsejate arvu, kes ei suuda riiklike prioriteetidega kaasas käia. Turg korrastatakse riigi soovidele ja prioriteetidele vastavaks. Oht programmide mitmekesisuse vähenemisele.
Teenuse saajate rahulolu (kindlustunne, et keskuses on tagatud kvaliteet)	Teenuse saajate rahulolu võib tõusta, sest võrgustiku abil liigub informatsioon programmide kvaliteedi kohta paremini.	Kvaliteedimärk annab teenusesaajatele kindlustunde teenuse kvaliteedi osas. Siiski on oht, et kvaliteedimärk ei mõõda tegelikku kvaliteeti.	Kogutakse regulaarset teenusesaajate tagasiside, mis loob eelduse kvaliteedi tõstmiseks. On oht, et indikaatorid ei mõõda tegelikku kvaliteeti.
Mõju ühiskonna hoiakutele	Toimiv võrgustik annab ühiskonnale signaali laiapärgalise koostöö võimalikkusest. Võrgustik on mõjusam ühiskonna hoiakute	Ühiskonna hoiakute muutmiseks luuakse võimalused, juhul kui kvaliteedimärk hakkab edukalt toimima ja seda tunnustatakse ühiskonnas laiemalt.	Keskustevaheline konkurents ja vähene koostöö võivad pärssida sõnumite edastamist ühiskonnale. Iga organisatsiooni poolt eraldi ühiskonnale

	mõjutamisel kui organisatsioonid eraldi.		edastatavad sõnumid on vähem mõjusad, kui koostöös tehtav teavitustöö.
Mõju keskuste rahastamisele (riigipoolne rahastus ja omatulu teenimise võimekus).	Rahastamismudel tagab keskustele pikemaajalise kindlustunde. Raha kasutamine on eesmärgipärasem ja tõhusam, sest vastutus on organisatsioonidel endil. Süsteem loob võimalused lisaraha teenimiseks võrgustiku toel. Võimalik konfliktide tekkimise oht rahajagamisel.	Rahastamismudel tagab keskustele pikemaajalise kindlustunde. Rahastamisel on teatav eelis suurematel keskustel – kvaliteedimärgi taotlemine on oluline ajakulu, mida väikesed keskused ei saa endale lubada. Toimiv kvaliteedimärk võib soodustada omatulu teenimist.	Rahastamismudel toob kaasa ebastabiilsuse ja ebakindluse. Keskustel puudub kindlus, kas planeeritavatele tegevustele saadakse toetust või mitte. Bürokratia suurenemine rahastamisel, mis võib eriti väiksematele keskustele olla ülejõukäiv.

3.4 Kvaliteedisüsteemide alternatiivide kriitilised edutegurid

Selleks, et pakutud kvaliteedisüsteemide rakendamist saaks Eestis kaaluda, on mitmeid aspekte, mis vajavad lahendamist ja selgeid otsuseid. Tõenäoliselt ei saa ühtki pakutud mudelalternatiivi täpselt sellisena nagu need hetkel on kirjeldatud rakendada. Lõpliku mudeli väljatöötamine eeldab ulatuslikke arutelusid ja osapoolte kaasamist. Küll aga tuleks lõpliku valiku kujundamisel arvestada pakutud alternatiivide omavahelise võrdluse tulemusi. Eriti oluline on seejuures tähelepanu pöörata nende kvaliteedisüsteemide rakendamise kriitilistele eduteguritele.

Järgnevalt on välja toodud fookusgruppides kõlama jäänud nn kriitilised edutegurid ja lahendamist vajavad küsimused, mis on eeltingimusteks valitud kvaliteedisüsteemi rakendamisele ja toimima hakkamisele. Need on peamiselt valikukohad riigile – st eduteguriks on selge riigipoolne strateegia ja otsused.

Riigi poolt selgete valdkondlike eesmärkide sõnastamine. Kõik eeltoodud kvaliteedisüsteemide alternatiivid eeldavad, et riigi poolt on defineeritud keskkonnaharidust puudutavad pikemaajalised eesmärgid. Seega on kvaliteedisüsteemi rakendamise kriitiliseks eduteguriks keskkonnahariduse valdkonna arengukava koostamine.

Selge eesmärk, mida kvaliteedisüsteemilt oodatakse. Riigil tuleb vastata küsimusele, miks on vaja seada keskkonnahariduse organisatsioonidele nõuded, sest sellest sõltub konkreetse kvaliteedisüsteemi valik ja selle toimimise edukus. Kas eesmärgiks on organisatsioonide kvaliteedi tõstmine, sh nõrgemate organisatsioonide aitamine? Või on peamiseks eesmärgiks hoopis turu korrastamine ja ressursside suunamine vaid kõrgema kvaliteediga organisatsioonidesse? Seega, kas probleemiks on keskkonnahariduse kvaliteet, kuidas piiratud ressursside tingimustes raha jagada või miski muu?

Mitteformaalse keskkonnahariduse definitsiooni ja kvaliteedisüsteemi rakendusala paikapanek. Kvaliteedisüsteemi rakendamise eeltingimuseks on vajalik välja selgitada, kelle suhtes täpselt kvaliteedisüsteemi rakendada plaanitakse. Kas kitsalt ainult lasteaedadele ja üldhariduskoolidele õppeprogramme pakkuvatele organisatsioonidele või laiemalt mitteformaalse keskkonnaharidusega tegelevatele organisatsioonidele (kes korraldavad ka nt täiskasvanutele mõeldud tegevusi, laagreid, töötube, retki jne). Kui aga organisatsioon pakub nii üldhariduskoolidele suunatud programme kui ka muid keskkonnaharidustegevusi, kuidas sel juhul kvaliteedisüsteemi rakendada? Samuti tuleb otsustada, kas kvaliteedisüsteem rakendub organisatsioonidele tervikuna või pakutavatele õppeprogrammidele.

Selgete rahastuspõhimõtete paikapanek. Kvaliteedisüsteemi toimimine on tihedas seoses rahastamismudeliga. Kuidas on plaanis edaspidi mitteformaalse keskkonnahariduse rahastamist korraldada? Kas rahastamine muutub kvaliteedisüsteemi rakendamisega? Kas on plaan rakendada baasrahastust?

Ühtse kvaliteedisüsteemi võimalikkuse kaalumine. Tulenevalt mitteformaalse keskkonnahariduse pakujate erinevast taustast ja juriidilisest vormist, tuleks otsustada, kas eesmärk on luua kõiki organisatsioone hõlmav kvaliteedisüsteem või piirduda vaid konkreetse segmendiga (nt vaid hetkel KIKi poolt rahastatavaid programme pakkuvad organisatsioonid). Kuidas rakendada kvaliteedisüsteemi riigi poolt hallatavates üksustes? Kuna programme pakuvad ka Keskkonnaamet ja RMK, kes on riigi poolt rahastatavad asutused, siis tuleks

otsustada, kas ja kuidas saaks toimuda nende programmide hindamine ja rahastamine, et see oleks õiglane ka teiste pakkujate suhtes.

Keskkonnaharidust pakkuvate organisatsioonide motiveerimine. Kvaliteedisüsteemi rakendamise edukus sõltub olulisel määral sellest, kas ja kuidas on keskkonnahariduse organisatsioonid motiveeritud selles aktiivselt osalema (märki taotlema, võrgustikus kaasa lööma jne). Tuleb mõelda, mis on organisatsiooni motivaatoriks kvaliteedi arendamisel – kas näiteks rahastus, pakutavad koolitused, töötajate arendamine, tugistruktuur vmt.

Kokkuvõte

Käesolev uuring andis ülevaate viie erineva riigi mitteformaalse keskkonnahariduse kvaliteedisüsteemidest ja nende võrdlusest. Eesmärgiga pakkuda välja Eesti konteksti sobituvaid kvaliteedisüsteeme, lähtuti nende näiteriikide kogemusest ja Eesti mitteformaalse keskkonnahariduse tänasest korraldusest ning sõnastati kolm erinevat kvaliteedisüsteemi alternatiivi. Üheskoos keskkonnahariduskeskuste esindajatega viidi läbi alternatiivsete kvaliteedisüsteemide võimalike mõjude analüüs ning teostati alternatiivide võrdlus. Samuti sõnastati nn kriitilised edutegurid, mis on kõigi pakutud kvaliteedisüsteemide alternatiivide toimimise eelduseks Eestis.

Viie analüüsitud riigi (Tšehhi Vabariik, Soome, Holland, Suurbritannia ja Uus-Meremaa) puhul oli rakendatud peamiselt kolme erinevat lähenemist mitteformaalse keskkonnahariduse kvaliteedi tagamiseks: sertifikaadil või kvaliteedimärgil põhinev lähenemine, enese- ja ekspert- või kollegiaalhindamisel põhinev lähenemine ning võistleva rahastussüsteemi lähenemine. Uuringu käigus uuriti, millised on kehtestatud nõuded keskkonnahariduslike programme pakkuvatele organisatsioonidele (nii programmide sisu, töötajate kvalifikatsiooni, kasutatavate meetodikate jms osas), milline on keskkonnahariduse korraldus ja rahastamine riigis, millistel põhjustel kvaliteedisüsteem loodi ning kuidas on kvaliteedisüsteem seni toiminud (jätkusuutlikkuse ja mõju aspektid). Analüüsist selgus, et vaid osades riikides on keskne kõiki teenusepakkujaid hõlmav kvaliteedisüsteem. Samuti varieerus sõltuvalt süsteemist väga suurel määral kvaliteedisüsteemis rakendatud nõuete ulatus ja nende sisu. Näiteks Hollandi puhul piirduti vaid õppetundide kirjalike materjalide hindamisega (ehkki seda tehakse väga põhjalikult ja meetodiliselt), Soome ja Tšehhi süsteemid hindavad organisatsioone tervikuna, Suurbritannias keskendutakse protsesside, sh riskide juhtimise hindamisele ning Uus-Meremaa LEOTC programmi puhul sõnastatakse konkreetsed hindamiskriteeriumid vastavalt riiklikele hetkeprioriteetidele. Valdavalt on uuritud näiteriigid siiski oma kvaliteedisüsteemide rakendamisega pigem algus- või arendusjärgus. Sellest tulenevalt ei olnud riikides ka kogu kvaliteedisüsteemi toimimist hõlmavaid põhjalikke mõjuanalüüse teostatud.

Uuringu tulemusena pakuti välja kolm analüüsitud riikide kogemusest inspireeritud kvaliteedisüsteemide alternatiivi, mis võiksid Eesti konteksti sobida. Nendeks alternatiivideks olid enese- ja välisindamisel põhinev kvaliteedisüsteem, kvaliteedimärgil põhinev kvaliteedisüsteem ja kvaliteediindikaatoritel põhinev kvaliteedisüsteem. Keskkonnahariduskeskuste esindajatega läbi viidud alternatiivide mõjude analüüs näitas esiteks, et täpselt sellisel kujul alternatiivide rakendamine Eestis ei ole mõeldav, vaid tuleks osapooltega koostöös nõuded, lähenemised ja eesmärgid täpsemalt formuleerida. Teiseks, kvaliteedisüsteemide rakendamine tänastes tingimustes, kus puuduvad selged eesmärgid ja prioriteedid keskkonnahariduse valdkonnas, ei ole võimalik. Kolmandaks, ehkki kolme alternatiivi lähenemised olid põhimõtteliselt erinevad, olid neil kõigil omad eelised ja puudused, mida tuleks kvaliteedisüsteemi rakendamise kavatsuse korral arvesse võtta.

Uuringu raames sõnastati kuus nn kriitilist edutegurit, millest sõltub kvaliteedisüsteemi rakendamise edukus. Nendest olulisimaks oli keskkonnahariduslike eesmärkide selgus riigi tasandil. Samuti on oluline selgeks mõelda, mis on loodava kvaliteedisüsteemi eesmärk ja mida sellega saavutada tahetakse. Kvaliteedisüsteemi rakendamise edukus sõltub ka mitteformaalse keskkonnahariduse selgest defineerimisest ja kvaliteedisüsteemi rakendusala selgest piiritlemisest, valdkonna rahastuspõhimõtete selgusest ja seotusest kvaliteedisüsteemiga ning keskkonnahariduse organisatsioonide motiveeritusest kvaliteedisüsteemi rakendada. Lisaks on oluline kaaluda, kas väga erinevate (nii juriidilises kui sisulises osas) mitteformaalsete

keskkonnaharidusorganisatsioonide kontekstis Eestis on üldse ühtse kvaliteedisüsteemi loomine võimalik.

Lisad

Lisa 1. Riikidele saadetud küsimustik

Questionnaire: quality system of non-formal environmental education

Terms used

- **NFEE** – non-formal environmental education. Environmental education should be understood in a broad meaning including education for sustainable development.
- **NFEE programs/organisations** – all organised NFEE activities for students in schools and kindergartens that are
 - 1) not part of (but possibly in alignment with) formal education (school curriculum)
 - 2) carried out by different organisations/educators (not by schools themselves)
- **Quality system** – standards, requirements, certificates, other kinds of approval, recognition etc. (both mandatory and voluntary) that are set for NFEE programs/organisations.

General information of NFEE in your country

1. Describe the process of NFEE management in your country. Which parties are involved (e.g. state, local authorities, schools, other organisations) and what are their roles in NFEE management?
 - 1.1. What is the legal form of NFEE organisations/programs (e.g. nature centres)? Are they independent institutions or work under state, local authority etc.?
 - 1.2. Is there a network or an umbrella organisation of NFEE programs/organisations? If yes, briefly describe its role and function.
 - 1.3. What are the main policy documents (e.g. strategies) that regulate the functioning of NFEE programs? If possible, please provide English versions, web links etc.
 - 1.4. Briefly describe the financing of NFEE programs/organisations.
2. In addition to school and kindergarten students, are there any NFEE programs for adults and students in vocational training?

Quality system of NFEE in your country

3. Describe the main characteristics of the quality system of NFEE in your country. Provide some examples.
 - 3.1. When was the quality system of NFEE implemented in your country? If possible, briefly explain the background of this decision. What were the reasons for setting the standards for NFEE, for choosing the particular quality system etc.? Were there any alternatives under consideration?
4. What are the specific quality requirements set for the content of NFEE programs?
 - 4.1. Describe the logic behind content/topics of NFEE programs. Who decides content of NFEE programs? Is content of programs connected directly to the school/state curriculum? Or is it completely up to the service provider (i.e. NFEE organisation) to decide?
5. Are there any requirements for educators/teachers of NFEE programs? What kind of requirements?
 - 5.1. Are there any training programs for educators of NFEE programs? How can educators improve their skills and knowledge?

6. Are there any requirements for methods used in NFEE programs? What kind of requirements?
7. Are there any requirements for teaching materials used in NFEE programs? What kind of requirements?
8. How is the management of the quality system arranged? How is the sustainability of the quality system ensured?
 - 8.1. How are/were the quality requirements for NFEE composed? Please describe the process. Which organisation(s) is (are) responsible?
 - 8.2. How is the compliance of the NFEE programs with quality requirements ensured? How can NFEE organisations/programs/educators/materials obtain a certificate or other kind of approval or recognition?
9. Is financing for NFEE dependent on quality requirements set to programs? Is the financing linked to the quality system? How?
10. How are the NFEE organisations, schools, local authorities and general public informed of the requirements and quality system of NFEE? How does the information about high quality NFEE programs reach schools and teachers?
11. Are there any studies about the impact of quality system on NFEE organisations, students, schools or society as a whole in your country? What are the main findings?

Lisa 2. Tšehhi mudeli kirjeldus

TŠEHHI

1. Juhtimine

- Milline on keskkonnahariduskeskuste juhtimismudel (kas alluvad riigiasutustele, ministeeriumitele, kohalike omavalitsuste üksustele vms)?

Kolmanda sektori organisatsioonid (ca 90%), koolivälist tegevust pakkuvad institutsioonid (osaliselt rahastatud haridusministeeriumi poolt läbi regioonivalitsuste) (ca 10%) ja rahvuspargid (metsavahid, pargivahid) (marginaalne osa). Kokku on ca 90 keskkonnaharidusega tegelevat organisatsiooni.

- Millises juriidilises vormis tegutsevad riigis mitteformaalset keskkonnaharidust pakkuvad organisatsioonid ja programmid?

MTÜ-d ja riigi poolt rahastatavad asutused (meie mõistes nt RMK, KOV hallatavad/osalusega asutused).

- Kas on olemas ühtne võrgustik, keskkonnahariduskeskusi ühendav organisatsioon vms?

Olemas on 1996. aastal kaheksa organisatsiooni poolt koostöö tihendamise eesmärgil loodud katusorganisatsioon Pavučina (<http://www.pavucina-sev.cz>). Täna sel päeval kuulub võrgustikku 44 organisatsiooni ja 3 vaatlejat. Pavučina korraldab erinevaid töötubasid ja koolitusi õpetajatele ning koordinaatoritele vahendades paremaid praktikaid; juhib sertifitseerimisprotsessi; koostab üleriigilisi õppeprogramme ja projekte; töötab välja õppematerjale. Liikmete seas on nii keskkonnahariduskeskusi, loomaaedasi, valdkonnaga tegelevaid eksperte – ühiseks nimetajaks on keskkonnahariduse pakkumine erinevatele sihtrühmadele. Pavučina eesmärgiks on keskkonnahariduse pakkumise edendamine ja viimase rolli suurendamine jätkusuutlikkuse arengus, keskkonnakaitstes ja hariduses üldiselt.

Lisaks:

Tšehhi laste ja noortega tegelev nõukogu (Czech Council for Children and Youth) – laste ja noortega tegelevaid kolmanda sektori organisatsioone koondav ühendus (alates looduskaitsetest lõpetades folkloorirühmadega).

Tšehhi looduskaitse ja noorte looduskaitsete ühing (Czech Union for Nature Conservation and Young Conservationists) – koondab valdkonnaga seotud kolmanda sektori organisatsioone, sh järelkasvu.

2. Strateegia ja poliitika

- Millised alusdokumendid (strateegiad, poliitika) reguleerivad riigis keskuste ja õppeprogrammide korraldust (NB spetsiifiliselt just keskkonnahariduse programmide korraldust reguleeriv alusdokument)?

Riiklik dokument “Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a

environmentálního poradenství na léta 2016–2025” (tõlkes “Riiklik keskkonnahariduse ja keskkonnanõustamise programm 2016-2025”, inglise keeles “National Programme of Environmental Education and Eco-counselling 2016-2025), mis paneb paika visiooni, eesmärgid, mõõdikud (tegevuskava ja rollijaotus). Dokument on mõeldud valitsusasutustele, maakondadele, kohalikele omavalitustele, koolidele (sh ülikoolid) ja teistele keskkonnaharidusega tegelevatele institutsioonidele (sh keskkonnahariduskeskused). Abivahend mõistete defineerimisel ja tulemuste hindamisel.

[http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/\\$FILE/OF_DN-SP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/$FILE/OF_DN-SP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf)

Ühe eesmärgina (2.3) on kirjas ka kvaliteedinõuete ja sertifitseerimissüsteemide väljatöötamine. Meetmetena nähakse ette kvaliteedinõuetes ja standardiseerimissüsteemides kokku leppimist ja vabatahtlikku rakendamist – nõuded programmidele, organisatsioonidele (keskkonnahariduskeskustele ja keskkonnanõustamisega tegelevatele organisatsioonidele), spetsialistidele. Tegevus toimub koostöös valitsussektori, sh kohalik tasand ja kolmanda sektoriga. Indikaatoriks on väljatöötatud standardid, nende vabatahtlik rakendamine (kui suures ulatuses) ja toetus süsteemile.

Muuhulgas on plaanis olemasolevate süsteemide kaardistamine ja teiste riikidega kogemuste jagamine (sh vajalike dokumentide inglise keeles kättesaadavaks tegemine).

- Millised on nõuded keskuste pakutavate õppeprogrammide sisule ja vastavusele riiklikele loodus- ja keskkonnahariduslikele prioriteetidele?

Programmi sisu on suuresti pakkujate endi otsustada. Olemas soovituslikku laadi juhised (strateegilised eesmärgid) eelpool kirjeldatud dokumendi näol. Lisaks on Pavučina töötanud välja oma soovitude kogumiku (8 nõuannet keskkonnaharidusspetsialistidele/õpetajatele), millest hetkel on saanud kvaliteedistandardid (olemuselt siiski üldisemat laadi juhised).

[http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/publikace_evvo/\\$FILE/publikace_SEV_mezi_te_orii_a_praxi.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/publikace_evvo/$FILE/publikace_SEV_mezi_te_orii_a_praxi.pdf) (lk 255-259)

- Millised olid need põhjused/kohapealsed eripärad, mille tõttu valitud kvaliteedisüsteemi eelistati?

Nagu juba öeldud, siis kõiki hõlmav kvaliteedisüsteem puudub. Pavučina poolt välja antava sertifikaadi arendamisel saadi inspiratsiooni väljast, kuid teiste riikide praktikaid hõlmavat põhjalikumat uuringut läbi ei viidud. Inspiratsiooni saadi Põhja-Ameerika Keskkonnahariduse Assotsiatsiooni (North American Association for Environmental Education) standarditest ja Keskkonnahariduse Sihtasutuse (Foundation for Environmental Education) tööst. Töögrupi liikmed olid öko-koolide süsteemi juurutamise juures Tšehhis.

3. Töötajad

- Kas on kehtestatud mingid nõuded õppeprogramme läbiviivatele spetsialistidele? Millised?

Sertifitseerimisprotsessis vaadatakse ühe valdkonnana ka töötajatega seonduvat, täpsemalt, kuidas on korraldatud töötajate täiendkoolitused jm. Vajalik on, et personali valik oleks

läbimõeldud ja soodustatakse töötajate arengut. Kindlaid nõudeid töötajate haridustasemele aga ei ole, sest teadmised ja oskused sõltuvad konkreetsetest valdkondadest, milles koolitust pakutakse. Audiitorid otsustavad juhtumi põhiselt, kas töötajate kvalifikatsioon on piisav või mitte.

- Kas on välja töötatud keskne spetsialistide koolitamise/arendamise süsteem? Milline?

Keskne süsteem puudub. Suurim koolitaja, praktikate vahendaja on Pavučina. Aeg-ajalt saadakse riigipoolset toetust. Kaprálöv mlyn (üks suurematest keskkonnahariduskeskustest) pakub oma vabatahtlikele, kes on alles karjääri alustamas, koolitusprogrammi, mis kestab ühest kuust aastani.

Toimuvad mõned suvekoolid mitteformaalse hariduse pakkujatele üldiselt. Pavučina korraldab keskkonnahariduskeskuste spetsialistidele mõeldud koolitusprogrammi, mis sai alguse tulenevalt ühe toetusmeetme nõuetest – vaid koolitatud spetsialistidega keskused said raha. Mõned kolmanda sektori organisatsioonid pakuvad veel taolisi koolitusprogramme, mis enamasti on rahastatud ESFi rahadest.

4. Partnerlus ja ressursid

- Milline on keskkonnahariduskeskuste/õppeprogrammide rahastamismudel? Kuidas on tagatud programmide rahastamine?

Keskusi rahastatakse erinevatest allikatest: regulaarne riigi/kohaliku tasandi poolne toetus (läbi erinevate toetusmeetmete, sh Euroopa Liidu fondid) ja grantid, lisaks enda sissetulekud. Koolivälist tegevust pakkuvad institutsioonid saavad raha samadest allikatest, kuid riigi poolne toetus on kindel ja suurem. Rahvuspargid saavad samuti riigilt toetust, lisaks enda sissetulekud.

Koolid maksavad keskustele programmides osalemise eest, kuid nimetatud summa ei kata programmiga seotud kulusid täielikult. Samas ei saa keskused suuremat tasu võtta kui 100% riigi poolt rahastatavad koolivälist tegevust pakkuvad institutsioonid ja rahvuspargid. Vastasel juhul ei ole nad konkurentsivõimelised, sest koolid vaatavad muude kriteeriumite juures ka programmi maksumust. Neid ei huvita, kust keskused oma raha saavad.

Keskkonnahariduskeskuse puhul kehtib reegel, et rahastatakse koolidele mõeldud programme, mitte väljastpoolt tulnud gruppidele pakutavaid, mis tingib viimaste vähesuse.

Teoreetiliselt tasuvad 1/3 programmidega seotud kulutustest koolid (õpilased), 1/3 riik ja 1/3 kohalik omavalitsus, aga see varieerub.

- Kas kvaliteedinõuded on seotud keskuste riikliku ja/või omavalitsuste poolse rahastamise ning riigieelarvelise toetuse saamisega? Kuidas?

Täna ei ole. Sertifitseerimisprotsessi väljatöötamise üheks eesmärgiks oli/on, et sertifikaati omavad keskused saaksid teatava eelise raha taotlemisel. Süsteem on alles lapsekingades ja edasine on lahtine, käivad arutelud erinevate osapooltega.

- Kuidas informeeritakse keskusi, koole, koolipidajaid ning avalikkust loodus- ja keskkonnahariduskeskuste tegevusest, neile seatud nõuetest ja nõuetele vastavuse tunnustuse omistamise süsteemist?

Õpetajad jt saavad sertifikaadi kohta lugeda vastavalt koduleheküljelt, kus on üleval ka need keskused ja nende kontaktandmed, kel sertifikaat olemas on. Suures osas on avalikkuse teavitamine aga keskuste endi teha, mis tõstatab küsimuse sertifikaadi rakendamise osas.

Veel saab nõuetest jm aimu läbi rahataotlusvoorude. Süsteem vajab selles osas edasi arendamist, efektiivsemaks muutmist.

5. Protsessid

- Millised on osapooled ja milline on nendevaheline rollide jaotus keskkonnahariduse (sh programmide) korraldamisel (Riik-KOV-kool-muud organisatsioonid)?

Programmide sisu üle otsustab suures osas pakkuja ise, kuid peab lähtuma ka rahastaja poolsetest nõuetest (kui need on; enamasti seotud sisuga). Nt toetab valitsus praegu enim kliimamuutusi käsitlevaid programme. Mõnikord on ka koolidel endal teatavad kriteeriumid paika pandud.

Õpetajatel on vaba valik, kas nad õpetavad ise või otsivad väljastpoolt sobiliku õppeprogrammi; kasutavad mõne keskuse, organisatsiooni poolt välja töötatud õppematerjale. Igal aastal augustis avaldatakse programmide nimekirjad ja õpetajatel on võimalik teha nendest oma valik või siis paluda panna kokku spetsiaalne programm. Programme viiakse läbi (eelistatult) keskustes, teatud juhtudel koolis kohapeal. Olemas on ka programmid, milles saab osaleda koolivaheaegadel, nädalavahetustel; lapsed koos vanematega.

- Millised on nõuded keskuste pakutavate õppeprogrammide metoodikale?

Ministeeriumi poolne nõue on, et programm peab põhinema aktiivõppe meetoditel. Teised aspektid on soovituslikud: projektõpe, kriitiline mõtlemine, kogukonnaõpe, väliõpe ja otsene kontakt loodusega; pikemad (mitu päeva) kestvad programmid. Õppematerjalidele mingeid kohustuslikke nõudeid ei ole, keskused ise töötavad need vastavalt oma teadmistele välja. Samas on olemas surve laiemalt tunnustatud metodoloogiate kasutusele võtuks.

- Milline on nõuete koostamise ja nõuetele vastavuse tunnustuse omistamise protsess? Millised organisatsioonid selle eest vastutavad? Milline on ülesannete jaotus?

Keskkonnaministeeriumi poolt (juhtimisel) on välja töötatud mõned nõuded (seotud eelpool kirjeldatud alusdokumendiga): kriteeriumid, millele peaks kvaliteetne keskkonnaharidus vastama ja indikaatorid (kas täidetakse alusdokumendis sätestatud valdkondlike eesmärgid) (sihtgruppide kaupa). Viis kõige olulisemat eesmärki/teemat on: suhe loodusega; suhe paikkonnaga; keskkonnaga seotud protsessid; keskkonnaprobleemid ja konfliktid; valmisolek keskkonda kaitsta. Nõuded on mõeldud organisatsioonidele enesehindamise läbiviimiseks (kas programm oli tulemuslik) ja abimaterjalina tööprotsesside kavandamisel; rahastajatele hindamiseks, kas programm täitis oma eesmärgid/toetus oli sihtotstarbeline. Rahastajad praegu ministeeriumi koostatud nõudeid oma töös ei kasuta (keeruline).

Lisaks on olemas sertifikaat, mida annab välja Pavučina ja mis tõendab, et tegemist on kvaliteetset keskkonnaharidust pakkuva, avalikkuse teadlikkust tõstvaid õppeprogramme välja töötava ning läbi viiva organisatsiooniga. Sertifikaat aitab keskustel parandada pakutava hariduse kvaliteeti. Sertifikaat töötati välja selleks tarbeks moodustatud töörühma poolt ja kogu protsessi rahastas Keskkonnaministeerium.

Lühidalt protsessist:

2001. aastal toimusid keskkonnaharidukeskusi koondava katusorganisatsiooni Pavučina liikmete vahel esimesed mõttevahetused ühtse sertifitseerimisprotsessi teemadel. Kuna aga paljud liikmed olid vastu, siis teemat edasi ei arendatud. Aja jooksul arvamused muutusid, sest raha saamine muutus kergemaks ning pakkujaid tekkis juurde. Sellest tulenevalt tekkis vajadus kvaliteedinõuete järele. 2010. aastal andis ministeerium mõista, et on valmis sertifikaadi välja töötamise protsessi rahastama – teadvustati riigi tasandil sertifikaadi vajalikkust (ministeerium nägi, et rahataotlejaid on palju, kuid puudus kontroll õppekvaliteedi üle). 2011. a. alustas tööd seitsmeliikmeline töörühm, kuhu kuulusid 2 liiget akadeemikute seast, üks vanemametnik Keskkonnaministeeriumist ja 4 suurema võrgustikku kuuluva organisatsiooni juhti. Lisaks siis projektijuht. Samal aastal ministeeriumi esindaja lahkus töölt (vallandati) ja uut ei nimetatud – poliitilistel põhjustel kadus riigi poolne huvi töörühma tegevuse vastu. 2012 jõudis töörühm ettevalmistustega lõpuni ja 2013 võeti varem ministeeriumis töötanud ning vallandatud inimene uuesti tööle (valitsus vahetus), kes naasis ka töörühma. Siinkohal on oluline rõhutada, et süsteemiga seotud ettepanekuid arutati avalikel aruteludel tagades seeläbi protsessi läbipaistvuse. 2015. aastal alustati pilootprojektiga ja esimesed sertifikaadid anti välja 2016. aastal.

Sertifikaati saavad taotleda nii võrgustiku Pavučina liikmed kui ka teised. Sertifikaat hõlmab endas lisaks ministeeriumi poolt välja töötatud nõuetele (peamiselt õppeprogrammide sisu) ka hinnangut organisatsiooni korraldusele, kommunikatsioonile, töötajate pädevusele, kasutatavatele meetoditele jm.

Sertifikaadi väljaandmist juhib (nagu juba mainitud) Pavučina. Loodud on hindamiskomisjon, kuhu kuuluvad ka Keskkonnaministeeriumi esindajad.

Lühidalt protsessist:

- 1) Taotleja tutvub nõutavate dokumentidega;
- 2) Taotleja esitab e-posti teel ja paber kandjal avalduse ning vajalikud lisadokumendid;
- 3) Pavučina ja taotleja vahel sõlmitakse leping;
- 4) Taotleja tasub 20 000 Tšehhi krooni (ca 740 EURi);
- 5) Audiitorid töötavad avalduse läbi;
- 6) Lepitakse kokku külastuse aeg;
- 7) Taotleja tagab audiitoritele vajalikud materjalid;
- 8) Audiitorid (2) tutvuvad organisatsiooniga (1-2 päeva);
- 9) Auditeeritav organisatsioon esitab oma seisukohad seoses auditi tulemustega;
- 10) Komisjon teeb otsuse.

Esmakordselt antakse sertifikaat välja kaheks aastaks, järgmine kord neljaks. Kui sertifikaat aegub, siis saab seda pikendada, toimub uus auditeerimine. Osapoolte vahel sõlmitakse leping, millega nõustustakse tagama kogu perioodi vältel esitatud kriteeriumid. Kui keskus neid kriteeriume enam ei täida, siis võidakse sertifikaat ära võtta.

Protsess kestab ca 6 kuud. Olulisim on kohapealne kohtumine, kus audiitorid täpsustavad aspekte, millest nad dokumentide põhjal piisavalt aimu ei saanud.

Esitatavad dokumendid peavad näitama organisatsiooni vastavust ja võivad seega natukene varieeruda. Nõuetest üldiselt:

- *Peab olema institutsioon (mitte isik);*
- *Alusdokumentides peab keskkonnahariduse pakkumine olema sätestatud ühe peategevusena;*
- *Olemas on vähemalt üks isik, kes vastutab keskkonnaharidusprogrammide, kvaliteedi ja sertifitseerimisprotsessi eest;*
- *Kandidaat osutab aastas programme vähemalt 8000 osalejale või 2000 osalustundi aastas.*
- *Kandidaat pakub keskkonnahariduslikke programme vähemalt 2 aastat ja vähemalt ühe aasta jooksul on täitnud eelmist osalusega seotud kriteeriumi.*

Sertifikaadi andmise üle otsustavasse komisjoni kuuluvad Pavučina esimees, suuremate keskuste juhid, looduskaitse ühingu, Masaryk'i ülikooli ja keskkonnaministeeriumi esindajad. Kokku 7 liiget.

Eesmärk ei ole mitte ainult vaadata kriteeriumite täitmist vaid teha ettepanekuid asjade parandamiseks, motiveerida organisatsioone jne.

Sertifikaadist pikemalt www.certifikace-sev.cz.

Mõlema kirjeldatud "süsteemi" puhul mingeid kohustusi ei ole, kõik toimub vabatahtlikkuse alusel (hetkel).

Lisaks on suurematel keskkonnahariduskeskustel omad sisemised kvaliteedinõuded.

- *Kuidas toimub üldine kvaliteedisüsteemi korraldamine/haldamine ja jätkusuutlikuna hoidmine?*

Praegu rahastab protsessi Keskkonnaministeerium ja kandidaadid ise (ca 35%). Soovitakse jätkata, ministeeriumiga läbirääkimised pooleli.

6. Tulemused

- *Kas keskustele/programmidele kehtestatud kvaliteedinõuded on seotud riigi/KOV poolse tellimuse täitmisega keskkonnahariduslikeks tegevusteks? Kuidas?*

Hetkel ei ole, aga seda kaalutakse. Praegu on vaid 10 organisatsiooni sertifikaadi saanud. Peamise põhjusena nimetatakse protsessi kallidust.

- *Kas on analüüsitud nõuetele vastavuse tunnistuse (sertifikaadi, enesehindamise raporti, tunnustuse vms) mõju/kasu sertifitseeritud keskusele, teenuse kasutajale, ja ühiskonnale laiemalt? Millised on olnud analüüside tulemused?*

Mõned haridusasutused on huvitatud teema uurimisest. Plaan on tellida ülevaated. Samas tulemuste rakendamine on ilmselt pikk ja aeganõudev protsess.

Michal Medek (SEV Kapráluv mlýn direktor; Masaryk'i ülikool): Peamine probleem, mida asuti lahendama oli pakkujate suur hulk (tänu erinevate rahastusallikate olemasolule) ja selle eeldatav negatiivne mõju kvaliteedile (kuna aga hindamissüsteem puudus, siis ei saa midagi kindlat väita). Selles osas hetkel (veel) muutusi ei ole. Küll on muutunud rangemaks nõuded rahataotlejatele. Põhjuseks on nii ministeeriumi poolt välja töötatud nõuete olemasolu (koostoimes sertifitseerimisprotsessiga) kui selgem arusaam, mida mõeldakse keskkonnahariduse all ja Keskkonnaministeeriumi suurem teadlikkus valdkonnas toimuvast.

Sertifitseerimisprotsessi väljatöötamise juures olnud ja sertifikaati välja andvasse nõukogusse kuuluvate inimeste mõtteid:

- Michal Medek (SEV Kapráluv mlýn direktor; Masaryk'i ülikool): Sertifikaat on hea samm edasi. Ma ei nõustu mõnede käsitlustega, kuid austan kolleegide arvamust. Hetkel ma ei näe sellel suurt mõju, kuid see võib muutuda.
- Petr Daniš (Pavučina eesistuja; Sdružení TEREZA direktor): Sertifikaat on nõ abivahend, mis aitab asju paremaks muuta. Sertifikaadi saamine tähendab, et organisatsioonis toimivad laiema avalikkuse poolt kokku lepitud protseduurid, lisaks on võimalik saada välistelt isikutelt tagasisidet. Väärtuslik on kuulda välise eksperdi arvamust – nii selles osas, mida saaks paremini teha, kui selles osas, mis on hästi ja mis võiks olla teistele eeskujuks.

Tugevused: Kriteeriumid, millega saad ennast võrrelda ja juhised, kuidas võtta kasutusele parimad praktikad. Protsessiga kaasneb terve päeva kestev kahe audiitori külastus.

Nõrkused: Isiklikult pooldaksin vabatahtlikke juhiseid ja nõ mentoreid, kes tagasisidestavad, mitte sertifitseerimisprotsessi. Sellisel juhul oleks organisatsioonide motivatsioon ausam – soov ennast parandada arengu eesmärgil, mitte sertifikaadi saamiseks; arutelud mentoritega oleksid avatumad ja tulemuslikumad – mitte ainult, et hinnata vastavust kriteeriumitele vaid dialoogi käigus asju paremaks muuta.

Lisa 3. Soome mudeli kirjeldus

SOOME

1. Juhtimine

- Milline on keskkonnahariduskeskuste juhtimismudel (kas alluvad riigiasutustele, ministeeriumitele, kohalike omavalitsuste üksustele vms)?

Keskkonnahariduse valdkonna eest riigis vastutavad ministeeriumid (Keskkonnaministeerium ja Haridusministeerium). Alatine vastuolu, kas protsessi peaks vedama Haridusministeerium või Keskkonnaministeerium? Keskkonnaministeeriumil on huvi, kuid puuduvad selleks ressursid, neil on olemas keskkonnahariduse koordinaator. Haridusministeerium (noortevaldkond) tegeleb keskkonnaharidusega (nt rahastab riiklikku keskkonnahariduskeskuste võrgustikku).

MTÜ-del on väga oluline roll mitteformaalse keskkonnahariduse tagamisel. On 2 riiklikku organisatsiooni, mis keskenduvad ainult keskkonnaharidusele: FEE Suomi ja The Finnish Association of Nature and Environment Schools.

- Millises juriidilises vormis tegutsevad riigis mitteformaalset keskkonnaharidust pakkuvad organisatsioonid ja programmid?

Soomes on erinevaid mitteformaalse keskkonnahariduse organisatsioone. Kesksed organisatsioonid on MTÜ-d. Kohaliku tasandi tegutsejad/organisatsioonid on aga väga erinevas juriidilises vormis: omavalitsuste poolt juhitud (erinevate administratiivsete sektorite poolt, nt keskkond, haridus, noorsootöö, loomaaiad vms), metsaorganisatsioonid (forestry administrations, <http://www.metsa.fi/web/en>), eraettevõtjad, noortekeskused (enamasti KOV poolt juhitud, kuid rahastatakse riigi tasandilt), MTÜ-d, muuseumid jne.

Mitteformaalse keskkonnahariduse organisatsioonid saavad raha ministeeriumitelt, seega nad on tihedas kontaktis riigi poliitikasuundadega.

- Kas on olemas ühtne võrgustik, keskkonnahariduskeskusi ühendav organisatsioon vms?

FEE Suomi (varasema nimega Sykse) koondab mitteformaalse keskkonnahariduse programme/organisatsioone Soomes.

Lisainfo:

- <http://www.ymparistokasvatus.fi/sykse/briefly-in-english>
- <http://www.feesuomi.fi/>
- <http://www.feesuomi.fi/toiminta>

Mitteformaalse keskkonnahariduse organisatsioonid teevad FEE all koostööd – toimuvad ümarlauakohtumised, kus koondatakse jõud mõjutamaks riigi poliitikaid jne.

Teiseks oluliseks riiklikuks võrgustikuks on The Finnish Association of Nature and Environment Schools, kes omab kohalike tegutsejate võrgustikku ja kuhu on liituma oodatud

iga keskkonnahariduse valdkonnas kooli- ja lasteaiaõpilastega tegelev organisatsioon/programm. Lisainfo: <http://www.luontokoulut.fi/en/>

FEE Suomi tegeleb kõigile vanusegruppidele keskkonnahariduse pakkumisega. The Finnish Association of Nature and Environment Schools keskendub koolidele ja lasteaedadele.

2. Strateegia ja poliitika

- Millised alusdokumendid (strateegiad, poliitika) reguleerivad riigis keskuste ja õppeprogrammide korraldust (NB spetsiifiliselt just keskkonnahariduse programmide korraldust reguleeriv alusdokument)?

Puudub otsene riigitasandi regulatsioon. Organisatsioonid teevad ise oma aastaplaanid jne. Suuremad MTÜ-d saavad oma raha riigilt, seega nad peavad tegema oma plaanid kooskõlas riiklike strateegiatega.

Näide:

- http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/Kehittamisohjelma_2012-2015/?lang=en

Keskkonnahariduse programmide tööd reguleerib olulisel määral riiklik õppekava, sest programmide läbiviijad tahavad pakkuda koolidele seda, mida koolid vajavad.

http://www.oph.fi/english/curricula_and_qualifications/basic_education/curricula_2014

2006. aastal koostati ministeeriumite (haridus- ja keskkonnaministeerium) koostöös keskkonnahariduse roheline raamat, mis mõjutab olulisel määral mitteformaalset keskkonnaharidust pakkuvate tegutsejate ühiseid eesmärke.

http://www.oph.fi/julkaisut/2006/kestavaa_kehitysta_edistavan_kasvatuksen_ja_koulutuksen_strategia_ja_sen_toimeenpanosuunnitelma_vuosille_2006-2014

2013. aastal hinnati, mida on keskkonnahariduse valdkonnas tehtud ja mis on veel puudu:

<http://www.ym.fi/fi->

[FI/Ymparisto/Kestava_kehitys/Kansalliset_kestavaa_kehitysta_edistavat\(26585\)](http://www.ym.fi/fi-FI/Ymparisto/Kestava_kehitys/Kansalliset_kestavaa_kehitysta_edistavat(26585))

2015. aastal koostasid keskkonna- ja haridusministeerium dokumendi, kuidas jätkata keskkonnaharidusega Soomes. Plaanid pole aga tänaseks veel realiseerunud:

<http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2015/04/ymparistokasvatus.html?lang=fi>

- Millised on nõuded keskuste pakutavate õppeprogrammide sisule ja vastavusele riiklikele loodus- ja keskkonnahariduslikele prioriteetidele?

Looduskoolide pakutavad programmid ja kursused on ideaalis koostatud riiklikust õppekavast lähtuvalt, vt eelmine punkt. Iga keskus töötab programmide sisu ise välja, seoseid kooli ja riikliku õppekavaga ei nõuta, kuid peetakse siiski oluliseks. Seetõttu on LYKE võrgustikul plaanis seos õppekavaga tulevikus sertifitseerimise kriteeriumina kasutusele võtta.

- Millised olid need põhjused/kohapealsed eripärad, mille tõttu valitud kvaliteedisüsteemi eelistati?

Sertifitseerimise süsteem loodi aastal 2014. Hiljuti võrgustik laienes – varem olid võrgustikus vaid looduskoolid, nüüd aga kõik mitteformaalse loodushariduse pakujad sõltumata juriidilisest vormist, rahastamisest vms. Seetõttu oli aga tarvis mingit süsteemi, näitamaks,

mida võrgustiku arvates tähendab „hea kvaliteet“. Sertifitseerimise kriteeriumite väljatöötamiseks kutsuti kokku töögrupp. Kõik võrgustiku liikmed võisid selles töögrupis osaleda, kuid vaid 10 inimest osales.

Sertifitseerimise süsteem on seega võrgustiku enda poolt välja töötatud, aluseks ei võetud mingit teist süsteemi vms, vaid ehitati nullist.

3. Töötajad

- Kas on kehtestatud mingid nõuded õppeprogramme läbiviivatele spetsialistidele? Millised?

Sertifitseerimisel hinnatakse, kas töötajad arendavad oma professionaalsust (osalevad kursustel). Hetkel rangeid nõudmisi kvalifikatsiooni osas ei ole, kuid programmide läbiviijatel võiks eelistatult olla mingit sorti looduse/keskkonna ning pedagoogika valdkonna haridus. Tulevikus on plaan nõuda kvalifikatsiooni keskkonnahariduses (in the future the Specialist Qualification in Sustainability and Environmental Technology (specialisation in environmental education) or equivalent will be required).

- Kas on välja töötatud keskne spetsialistide koolitamise/arendamise süsteem? Milline?

LYKE võrgustik pakub keskkonnahariduse spetsialistidele kursuseid kohalikul tasandil. Lisaks on ka teisi keskkonnahariduse kursuste pakkujaid:

Lühikursused: SKYLI (<http://sykli.fi/en>)

Põhjalikum programm: Specialist Qualification in Sustainability and Environmental Technology (http://static.ecome.fi/upload/1498/EAT_YMKA_2016_04.pdf
http://www.oph.fi/download/166143_358904_Ymparistoalan_erikoisammattitutkinto_2015.pdf)

4. Partnerlus ja ressursid

Kuidas juhitakse ressursse? Kuidas on tagatud süsteemi finantsi? Kuidas on juhitakse inforessursse? Millised on partnerlussuhted? Kuidas majandatakse muid ressursse (IT, kinnisvara, jne)?

- Milline on keskkonnahariduskeskuste/õppeprogrammide rahastamismudel? Kuidas on tagatud programmide rahastamine?

FEE Suomi saab baasrahastuse keskkonnaministeeriumilt, mõningat toetust saab ka haridusministeeriumilt ja projektidelt ning rohujuuretasandi tegutsejate (educators) liitumistasudelt.

The Finnish Association of Nature and Environment Schools saab administreerimiskulude katteks toetust haridusministeeriumilt. Keskuste finantseerimine on erinev: KOV, noortekeskused (haridusministeerium), looduskeskused (Metsähallitus), MTÜ-d, eraettevõtted. <http://www.luontokoulut.fi/en/organization-and-financing/>

Lisaks on erinevaid üleriigilisi keskkonnaharidusega tegelevaid organisatsioone (MTÜ-sid), kuid nende rahastamismudel varieerub.

Kohaliku tasandi keskkonnahariduse valdkonna tegutsejaid finantseerivad kohalikud omavalitsused, metsaorganiisatsioonid (forestry administration <http://www.metsa.fi/web/en>), eraettevõttjad, noortekeskused, MTÜ-d, muuseumid, loomaaiad jne.

- Kas kvaliteedinõuded on seotud keskuste riikliku ja/või omavalitsuste poolse rahastamise ning riigieelarvelise toetuse saamisega? Kuidas?

Ei ole seotud.

- Kuidas informeeritakse keskusi, koole, koolipidajaid ning avalikkust loodus- ja keskkonnahariduskeskuste tegevusest, neile seotud nõuetest ja nõuetele vastavuse tunnustuse omistamise süsteemist?

Igal aastal saadetakse leht kõikidesse koolidesse Soomes (<http://www.luontokoulut.fi/lykelehti/>). Samuti osaletakse konverentsidel ja kohtumistel, kus jagatakse informatsiooni. Kohtutakse poliitikute ja ametnikega. Informatsiooni jagatakse ka kodulehe kaudu (<http://www.luontokoulut.fi>).

5. Protsessid

- Millised on osapooled ja milline on nendevaheline rollide jaotus keskkonnahariduse (sh programmide) korraldamisel (Riik-KOV-kool-muud organisatsioonid)?

Keskkonnahariduse valdkonna eest riigis vastutavad ministeeriumid (Keskkonnaministeerium ja Haridusministeerium). Riigis on olnud alatine vastuolu, kas protsessi peaks vedama Haridusministeerium või Keskkonnaministeerium. Viimane on olnud rohkem asjast huvitatud, kuid puuduvad piisavad ressursid. Keskkonnaministeeriumis töötab keskkonnahariduse koordinaator, kuid kuna organisatsioonis toimuvad hetkel muudatused, siis ei ole teada, mis saab keskkonnaharidusest. Haridusministeeriumis on kaks valdkonda, mis puutuvad kokku keskkonnaharidusega: noortevaldkond ja põhihariduse valdkond. Haridusministeeriumi noortevaldkond on võtnud keskkonnahariduse temaatikat tõsisemalt (nt LYKE võrgustik saab iga-aastaselt osa rahastusest sealt), aga neil pole samuti piisavalt ressursse. Haridusministeeriumi põhihariduse valdkond on aeglustanud keskkonnahariduse arengut, seal pole enam peale 1 ametniku pensionile minekut ühtki keskkonnaharidusega tegelevat töötajat ja ei ole plaanis ka uut palgata.

Soomes on erinevaid mitteformaalse keskkonnahariduse organisatsioone. Kõige olulisem roll mitteformaalse keskkonnahariduse korraldamisel on MTÜ-del: kaks riiklikku organisatsiooni, mis keskenduvad ainult keskkonna- ja jätkusuutliku arengu haridusele (FEE Suomi ja The Finnish Association of Nature and Environment Schools).

Kohalikul tasandil on väga erinevaid tegutsejaid/organisatsioone: omavalitsuste poolt juhitud (erinevate administratiivsete sektorite poolt, nt keskkond, haridus, noorsootöö, loomaaiad vms), metsaorganisatsioonid (forestry administrations, <http://www.metsa.fi/web/en>), eraettevõttjad, noortekeskused (enamasti KOV poolt juhitud, kuid rahastatakse riigi tasandilt), MTÜ-d, muuseumid jne.

- Millised on nõuded keskuste pakutavate õppeprogrammide metoodikale?

The Finnish Association of Nature and Environment Schools võrgustikus keskendutakse eksperimentaalsusele, kogemuste loomisele ja avastamisele/uurimisele orienteeritud õppemeetoditele ning pigem õuesõppele kui klassiruumis toimuvatele tegevustele.

- Milline on nõuete koostamise ja nõutele vastavuse tunnistuse omistamise protsess? Millised organisatsioonid selle eest vastutavad? Milline on ülesannete jaotus?

Sertifitseerimise süsteemiga tegeleb The Finnish Association of Nature and Environment Schools.

Protsess algab enesehindamisega. Keskus vaatab ise, kas ja kuidas ta kriteeriumeid täidab. Keskus saadab e-vormi (<http://www.luontokoulut.fi/sisaiset/liity-lyke-verkoston>) The Finnish Association of Nature and Environment Schools nõukogule (board), kes vaatab vastused üle ja otsustab, kas keskusele antakse sertifikaat või mitte. Kui nõukogu leiab, et sertifikaati ei saa keskusele anda, siis saab keskusest liikmekandidaad (trial member) ning võrgustik toetab ja aitab keskust, saavutamaks vastavus nõuetele.

Kui keskus omandab sertifikaadi, siis peab ta tegema iga-aastaselt kollegiaalhindamist – ühel aastal hindama teist keskust ning järgmisel aastal hinnatakse keskust ennast. Selleks on olemas kindel vorm. Kollegiaalhindamise tulemusena on võimalik, et keskuselt võetakse sertifikaat ära, kuid seda ei tehta vaid ühe hindamise põhjal, vaid mitu keskust peab sel juhul hindamise läbi tegema. Samuti on võimalus paluda, et assotsiatsiooni nõukogu annaks oma hinnangu.

Lisaks saavad keskkonnahariduskeskuste kliendid keskuste kriteeriumitele vastavust hinnata läbi e-vormi (<http://www.luontokoulut.fi/palaute>).

- Kuidas toimub üldine kvaliteedisüsteemi korraldamine/haldamine ja jätkusuutlikuna hoidmine?

Vt eelnev kirjeldus.

Jätkusuutlikkuse tagab kollegiaalhindamise süsteem, st sertifitseerimisega tegeleval organisatsioonil puuduvad suured administratiivkulud, sest kõik võrgustiku liikmed ise hindavad keskusi. Administratiivkulud kaetakse võrgustiku liikmemaksudest (hetkel maksavad kesked 100€ liikmemaksu aastas).

Hetkel on LYKE võrgustikus 51 sertifitseeritud keskust, millest 33 on development ja 18 action centers. Lisaks on 5 liikmekandidaati (trial members – st neil ei ole veel sertifikaati). LYKE võrgustiku eesmärk on koondada kokku kõik tegutsejad ning hetkel ei ole teadaolevalt Soomes palju neid tegutsejaid, kes ei oleks võrgustiku liikmed. Seega LYKE võrgustik koondab praktiliselt kõiki tegutsejaid.

6. Tulemused

Tulemuslikkus: praktiliselt kõigil valdkonnas tegutsejatel on sertifikaat. Sertifikaat annab õpetajale kindluse, et tegu on areneva ja kvaliteedile orienteeritud keskusega. Võrgustumise efekt, kogemuste jagamine, teineteiselt õppimine kui kvaliteedisüsteemi oluline eesmärk, mida on suudetud täita.

- Kas keskustele/programmidele kehtestatud kvaliteedinõuded on seotud riigi/KOV poolse tellimuse täitmisega keskkonnahariduslikeks tegevusteks? Kuidas?

Otseselt ei ole seotud. Sertifitseeritud keskused teevad regionaalsel tasandil koostööd (moodustavad regionaalse võrgustiku).

- Kas on analüüsitud nõuetele vastavuse tunnistuse (sertifikaadi, enesehindamise raporti, tunnustuse vms) mõju/kasu sertifitseeritud keskusele, teenuse kasutajale, ja ühiskonnale laiemalt? Millised on olnud analüüside tulemused?

Ei ole analüüsitud.

Lisa 4. Hollandi mudeli kirjeldus

HOLLAND

1. Juhtimine

- Milline on keskkonnahariduskeskuste juhtimismudel (kas alluvad riigiasutustele, ministeeriumitele, kohalike omavalitsuste üksustele vms)?

ESD Hollandis on fragmenteerunud, palju tegutsejaid. ESD-d pakuvad nii riiklikud, KOV, vabatahtlikud organisatsioonid, MTÜ-d, eraettevõtted. Keskuseid ja programme on väga erinevaid.

- Millises juriidilises vormis tegutsevad riigis mitteformaalset keskkonnaharidust pakuvad organisatsioonid ja programmid?

Erinevad juriidilised vormid (vt eelmine punkt).

- Kas on olemas ühtne võrgustik, keskkonnahariduskeskusi ühendav organisatsioon vms?

Kõigile ESD (education for sustainable development) programmidele avatud platvorm GroenGelinkt (GL, Green Linked). Üks ühtne platvorm – kõik organisatsioonid saavad oma kirjeldused platvormi sisestada. GL on platvorm, mitte lihtsalt veebileht. GL kaudu saab õpetaja otsida kõiki programme/materjale talle huvipakkuval teemal, kindlale vanusegrupile jne. GL ei ole andmebaas, vaid ta juhatab õigele kodulehele, seega koondab erinevate organisatsioonide kodulehti. GL ühendab (Green Linked) veebilehed ja andmebaasid, töötab otsingumootorina. Koondab ca 70 erinevat lehte. Umbes 75% kõigist ESD keskustest Hollandis on leitavad läbi GL platvormi.

GL tegutseb MTÜ-na. Enamik töötajaid on seal osaaajaga. GL-i asutasid riik + MTÜ-d + haridusinstituutsioonid. Initsiatiiv tuli ministeeriumilt (majandusministeerium, kus all on osad keskkonnateemad. Hollandis haridusministeerium ei sekku õppe sisu küsimustesse). GL on oma tegevuses sõltumatu.

2. Strateegia ja poliitika

- Millised alusdokumendid (strateegiad, poliitika) reguleerivad riigis keskuste ja õppeprogrammide korraldust (NB spetsiifiliselt just keskkonnahariduse programmide korraldust reguleeriv alusdokument)?

Oluline faktor, mis mõjutab ESD korraldust Hollandis, on põhiseadusest tulenev hariduslik vabadus. Koolid on vabad valima oma hariduslikku sisu. Seega ei ole tavapärane rakendada hariduses ülalt alla meetmeid. Strateegia, mida ESD ja loodushariduse programmid järgivad, on segu erinevatest alusdokumentidest, milles mõningad ülalt-alla meetmed on siiski olemas, kuid üldiselt on nii koolid kui looduskeskused oma tegevuses vabad.

GL on osa majandusministeeriumi alla kuuluva Hollandi ettevõtlusagentuuri (RVO.nl) jätkusuutliku arengu programmist (Duurzaamdoor).

- Millised on nõuded keskuste pakutavate õppeprogrammide sisule ja vastavusele riiklikele loodus- ja keskkonnahariduslikele prioriteetidele?

GroenGelinkt kvaliteedisüsteemi keskmes olev õppematerjalide eksperthindamine sisaldab ka elemente, kus hinnatakse materjalide sisu. Hinnatakse programmi eesmärke – indikaatoriteks ESD väärtushinnangud (kas õpilased pärast tunnis osalemist hoolivad keskkonnast ja oskavad ära tunda võimalusi, kuidas keskkonda hoida, parandada jne), eesmärkide selgus ja seotust ESD õppekavajärgsete eesmärkidega Hollandis. Samuti hinnatakse seoseid teiste teemadega (nt füüsika, keemia).

- Millised olid need põhjused/kohapealsed eripärad, mille tõttu valitud kvaliteedisüsteemi eelistati?

ESD Hollandis on fragmenteerunud, palju tegutsejaid. Oli vajadus luua ühtne otsinguplatvorm õpetajatele ja koolidele. Probleem: programme, materjale väga palju, kuid neid oli õpetajal raske üles leida. Kuna platvorm on avatud kõigile tegutsejatele, kes ESD materjale pakuvad (neid on palju), siis oli vajadus luua mingisugune kvaliteedihindamise tööriist.

3. Töötajad

- Kas on kehtestatud mingid nõuded õppeprogramme läbiviivatele spetsialistidele? Millised?

GL kvaliteedisüsteem ei sisalda nõudeid spetsialistidele. Idee seisneb selles, et hinnatakse õppetundide ülesehitust ja õppematerjale – nii saavad neid läbi viia ka teised spetsialistid ja õpetajad, mitte vaid need, kes materjalid koostasid.

- Kas on välja töötatud keskne spetsialistide koolitamise/arendamise süsteem? Milline?

Võrgustik korraldab ise töötajate koolitusi, riiklikult seda ei reguleerita.

4. Partnerlus ja ressursid

- Milline on keskkonnahariduskeskuste/õppeprogrammide rahastamismudel? Kuidas on tagatud programmide rahastamine?

Puudub ühtne rahastamismudel. ESD programme pakuvad väga erinevas juriidilises vormis tegutsevad organisatsioonid, mille rahastamismudelid on samuti erinevad.

- Kas kvaliteedinõuded on seotud keskuste riikliku ja/või omavalitsuste poolse rahastamise ning riigieelarvelise toetuse saamisega? Kuidas?

Kvaliteedisüsteem ei ole seotud rahastamisega.

- Kuidas informeeritakse keskusi, koole, koolipidajaid ning avalikkust loodus- ja keskkonnahariduskeskuste tegevusest, neile seotud nõuetest ja nõuetele vastavuse tunnustuse omistamise süsteemist?

Informeerimine toimub läbi GL veebiplatvormi. Oluliseks infoks on lisaks ekspertskoorile ka kasutajate tagasiside hinnangud, mida portaali kaudu kogutakse. GroenGelinkt portaali üks olulisemaid väljakutseid on olnud turundus. Ehkki portaaliga on liitunud paljud tegutsejad, on jätkuvalt probleemiks see, et võrdlemisi vähestel õppematerjalidel ekspertskoor (organisatsioonide vähene motivatsioon taotleda eksperthindamist).

5. Protsessid

- Millised on osapooled ja milline on nendevaheline rollide jaotus keskkonnahariduse (sh programmide) korraldamisel (Riik-KOV-kool-muud organisatsioonid)?

ESD Hollandis on fragmenteerunud, palju tegutsejaid. ESD-d pakuvad nii riiklikud, KOV, vabatahtlikud organisatsioonid, MTÜ-d, eraettevõtted. Keskuseid ja programme on väga erinevaid.

Selleks, et ESD killustatuses mingit korda/loogikat luua, loodi kõigile ESD programmidele avatud platvorm GroenGelinkt (GL, Green Linked). Üks ühtne platvorm – kõik organisatsioonid saavad oma kirjeldused platvormi sisestada. Õpetajatele on info ühest kohast kättesaadav.

GL hakati looma 7a tagasi, platvormi ehitamine kestis 3a ning läks maksma ca 2,5 milj EUR. Aastane GL eelarvemaht on suurusjärgus 250 000 EUR.

GL tegutseb MTÜ-na. Enamik töötajaid on seal osaaajaga. GL-i asutasid riik + MTÜ-d + haridusinstituutsioonid. Initsiatiiv tuli ministeeriumilt (majandusministeerium, kus all on osad keskkonnateemad. Hollandis haridusministeerium ei sekku õppe sisu küsimustesse). GL on sõltumatu.

- Millised on nõuded keskuste pakutavate õppeprogrammide metoodikale?

Ekspertskooriga hinnatakse õppetundide ja materjalide vastavust pedagoogilistele/didaktilistele kvaliteedinõuetele. Kriteeriumid kattuvad riikliku õppekava organi (national curriculum authority, SLO) poolt kasutatavate nõuetega.

- Milline on nõuete koostamise ja nõutele vastavuse tunnistuse omistamise protsess? Millised organisatsioonid selle eest vastutavad? Milline on ülesannete jaotus?

Kvaliteedisüsteemi loomise ja haldamise keskmes on GroenGelinkt kui MTÜ. Kvaliteedisüsteem ehitati üles koostöös SLO, ülikoolide, haridusasutuste jt ekspertidega. Väga põhjalik ja metoodiline lähenemine.

Eksperthindamist teostavad eksperdid (kõiki materjale hindab mitu eksperti), kes saavad oma töö eest tasu GroenGelinkt-lt. Üldiselt katab organisatsiooni poolt makstav eksperthindamise summa ka ekspertide töötasu. Eksperthindamise tulemusena valmib põhjalik ca 9 leheküljeline raport, mis sisaldab hinnangut 7 eri teemale:

- **Didaktiline kvaliteet** (sisu koherentsus ja struktureeritus, tegevuste varieeruvus, ühisõppe võimalused jms).
- **Korralduslik kvaliteet** (selgus, ajakulu, kui lihtne on tundi ellu viia teistel)

- **Õppetegevused** (hinnatakse läbiviidavate tegevuste kvaliteeti – kuidas õpilased saavad kasutada olemasolevaid teadmisi jms)
 - **Eesmärgid** (kas on püstitatud selged eesmärgid, kas need on relevantset – seotud inimese ja keskkonna suhtega, kas eesmärgid omavad olulisust/väärtust jätkusuutliku arengu õpetamisel)
 - **Õppetunni ülesehitus** (sh õppematerjalide kvaliteet, keeleline korrektsus, kompleksus, funktsionaalsus).
 - **Kontekst** (kas õppetund kõnetab õpilast, on osa tema elukeskkonnast ning kas õpilane suudab teadvustada tunnis õpitu väärtust ning seda oma kogemuste/igapäevaeluga siduda)
 - **Hindamine** (kas õppetunni tulemused on mõõdetavad/hinnatavad – nii õpilase kui õpetaja perspektiivist)
- Kuidas toimub üldine kvaliteedisüsteemi korraldamine/haldamine ja jätkusuutlikuna hoidmine?

GL on avatud kõigile, aga seal puuduvad toimetajad (sisestamise protsess on automatiseeritud, programmide pakkujad ise sisestavad end andmebaasi), mis hoiab halduskulud pigem madalad. Loodud on erinevad automaatkontrollid ja testid, mis aitavad tuvastada mitteaktiivseid lehti, vigu jms.

Kvaliteedisüsteemi (st ekspertskoori ja kasutajate tagasisidestamise süsteemi) keskmes on sõltumatud hindajad ja teenuste kasutajad (õpetajad). Eksperthindajad töötavad põhikohaga mujal ning kui mõni programm soovib saada ekspertskoori, jõuab vastav info hindajateni, kes saavad ise otsustada, kas neil on aega projekt vastu võtta.

Kõik kasutajad, kes on antud õppematerjale kasutanud, saavad anda neile portaalis hinnangu (tärnikeste süsteem).

GroenGelinkt halduskulud kaetakse osaliselt riigi toetusest ja osaliselt liikmetelt saadud tuludest:

- *Selleks, et saada oma õppematerjalidele ekspertskoor, tuleb organisatsioonil selle eest maksta.*
- *GroenGelinkt portaalis üleval olemine on samuti organisatsioonidele tasuline. Liikmemaksu suurus sõltub organisatsiooni suurusest.*

6. Tulemused

Tunnustus: 2014. aastal sai GroenGelinkt UNESCO-lt tunnustuse (Japan Prize on ESD)

- Kas keskustele/programmidele kehtestatud kvaliteedinõuded on seotud riigi/KOV poolse tellimuse täitmisega keskkonnahariduslikeks tegevusteks? Kuidas?

Ei ole seotud.

- Kas on analüüsitud nõuetele vastavuse tunnistuse (sertifikaadi, enesehindamise raporti, tunnustuse vms) mõju/kasu sertifitseeritud keskusele, teenuse kasutajale, ja ühiskonnale laiemalt? Millised on olnud analüüside tulemused?

Kvaliteedisüsteemile olid seatud järgnevad (ekspertskoor + lõppkasutajate hinnangud + tehnilised automaatkontrollid) eesmärgid:

- ESD kõrgem kvaliteet
- ESD materjalide suurem kasutamine ja taaskasutamine (st koostatud materjalide kasutamine paljude organisatsioonide, õpetajate jne poolt)
- Rohkem teadmiste jagamist professionaalide vahel

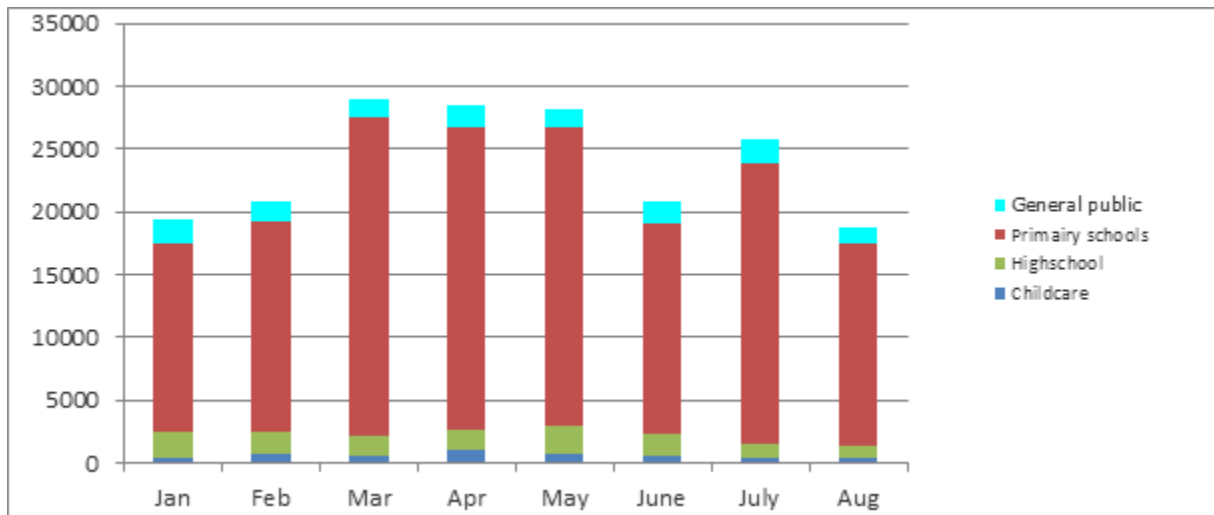
Tulemuslikkust ja nende eesmärkide täitmist ei ole otseselt analüüsitud. Küll aga on näha kõigis eesmärkides selgeid edasiminekuid. Samuti järgitakse pidevalt GroenGelinkt portaali kasutatavust jm lihtsamaid tulemusindikaatoreid.

2016 augusti seisuga on ekspertskooriga õppematerjale 93, mis ei ole väga suur osakaal (kokku üle 2000 materjali, mida oleks võimalik hinnata). Plaan on suurendada eksperthinnatud programmide hulka (turundustegevus). Algselt GL platvormi loomisel oli eesmärk, et organisatsioonid oma info portaali sisestaksid (see oli edukas, ca 75% programmidest on portaalis leitavad), eksperthindamise turundamine on järgmine samm.

Õppematerjalide ja tegevuste arv GroenGelinkt portaalis 2016. aasta seisuga:

	August
Childcare	393
Learning materials	286
Activities	107
Primary Schools	3016
Learning materials	2384
Activities	632
High Schools	367
Learning materials	258
Activities	109
General public	719
Activities	703
Documentation	16

Otsingute arv GroenGelinkt portaalis sihtgruppide lõikes 2016. aastal:

Lisa 5. Suurbritannia mudeli kirjeldus

SUURBRITANNIA

1. Juhtimine

- Milline on keskkonnahariduskeskuste juhtimismudel (kas alluvad riigiasutustele, ministeeriumitele, kohalike omavalitsuste üksustele vms)?

Peamiselt on tegemist kolmanda sektori organisatsioonidega, mida on erinevas suuruses ja millest paljud on sponsoreeritud suurfirmade poolt. Lisaks maakonna valitsuse rahastatavad organisatsioonid, mida on siiski vähe.

- Millises juriidilises vormis tegutsevad riigis mitteformaalset keskkonnaharidust pakkuvad organisatsioonid ja programmid?

Kolmanda sektori organisatsioonid, meie mõistes (kui oleks) maavalitsuse hallatavad asutused.

- Kas on olemas ühtne võrgustik, keskkonnahariduskeskusi ühendav organisatsioon vms?

UK National Association for Environmental Education <http://naee.org.uk>

Aitab kaasa keskkonnahariduse pakkumisele (nii formaalne, kui mitteformaalne) ja pakub tuge kõigile teemaga seotud institutsioonidele (sh toetuskeeme koolidele). Eesmärk on, et keskkond ja jätkusuutlik areng teemadena oleks osa kooli õppekavast. Loodi ligikaudu 50 aastat tagasi. 1999. aastani toetas tegevust riik, hetkel enam mitte.

Sustainability and Environmental Education - <http://se-ed.co.uk/edu/>

Tegeleb riigiülelset lobitööga, propageerib keskkonna, jätkusuutliku arenguga seonduvat, tegeleb keskkonnaharidusega seotud teemadega (et koolides ikka käsitletak jätkusuutlikku arengut), hariduse kvaliteedi hindamisega, vahendab paremaid praktikaid.

Öko-koolide võrgustik <http://www.eco-schools.org.uk>

Rohkem seotud formaalharidusega. Jagab välja nn rohelisi lippe keskkonnaga seotud tegevuste osas, võimalik on saavutada pronks, hõbe ja kuld auhind/preemia.

2. Strateegia ja poliitika

- Millised alusdokumendid (strateegiad, poliitika) reguleerivad riigis keskuste ja õppeprogrammide korraldust (NB spetsiifiliselt just keskkonnahariduse programmide korraldust reguleeriv alusdokument)?

Alusdokumendid puuduvad. Jätkusuutlik areng ei ole enam (pärast 2013. aastat) riikliku õppekava kohustuslik osa. Loodus- ja keskkonnaharidust puudutab vaid üks punkt: (Riiklik õppekava, 2014) Õpilased peaksid aasta vältel kasutama kohalikku (loodus)keskkonda, et õppida tundma taimi ja loomi nende elupaikades; ja kuidas elukeskkond aasta vältel muutub (“*Pupils should use the local environment throughout the year to identify and study plants and animals in their habitat; and how the habitat changes throughout the year*”).

Koolid koostavad ise oma õppekavad ja eelduslikult võiksid seal keskkonnaga, jätkusuutliku arenguga seotud teemasid käsitleda, kuid kohustust ei ole. Koolidel on nõ vabad käed. Eelpool nimetatud organisatsioonid tegelevad soovitude jagamisega käsitlemaks neid teemasid ikkagi kooli õppekavades ja suurendamaks mitteformaalse keskkonnahariduse rolli. NAEF pakub ka rahalist tuge. Samas on ka riik jätkuvalt teema käsitlemisest huvitatud.

Taustainfoks: http://www.wwf.org.uk/wwf_articles.cfm?unewsid=6741

- Millised on nõuded keskuste pakutavate õppeprogrammide sisule ja vastavusele riiklikele loodus- ja keskkonnahariduslikele prioriteetidele?

Konkreetseid nõudeid ei ole. Üldiselt peaks sisu vastama kooli õppekavas kirjas olevale – seda toetama ja mitmekesistama. Midagi pannakse paika ka väljaspool klassiruumi toimuva õppe kvaliteedimärgi nõuetega (vt allpool). Sisu on suuresti ikkagi pakkujate endi otsustada, kes kutsuvad ka õpetajaid ümarlaudadele, et üheskoos arutleda, mida võiks teisiti teha, mis on hästi.

Olemas on nn tunnikavad, sest õpetajad võivad neid mõnikord enne külastust küsida. Küsitatud organisatsioon pakub omalt poolt ka nn informatsioonipaketi, kus saab teavet programmi sisu ja tegevuste kohta eesmärgiga käiku paremini ette planeerida. Pakett sisaldab ka materjale, mida saab kasutada pärast külastust. Kuna tundides õpitav on väga suures osas õpetajate otsustada, siis nad saavad ise paika panna, mida tahaksid väljaspool klassiruumi teha ja näha ning õpetajad pöörduvad nende soovidega keskuste poole. Oluline on, et pakutav vastab kirjas olevale ning kaetakse vähemalt osaliselt kooli õppekavas kirjas olevat.

Lisaks vaatavad koolid, et paigas oleksid tervisekaitse ja turvalisusega seotud nõuded ning riskid oleksid kaardistatud ja maandatud.

Mõningal juhul võib sisu olla seotud rahastamisega: nt toetab NAEF õppekavaga seotud tegevusi (defineeritud on konkreetsed teemad) Birmingham'i koolides pakkudes neile võimalust taotleda raha Huge Kenrick Days fondist. Raha saamiseks peab kool saatma NAEF'le avalduse koos lisadega, kuidas nad kavatsesid keskkonnahariduskeskuse külastuse siduda käimasoleva õppega tõstmaks õpilaste keskkonnaalast teadlikkust. Lisaks peavad olema kirjeldatud seosed kooli põhikirjaga ja õppekavaga.

- Millised olid need põhjused/kohapealsed eripärad, mille tõttu valitud kvaliteedisüsteemi eelistati?

Pole teada.

3. Töötajad

- Kas on kehtestatud mingid nõuded õppeprogramme läbiviivatele spetsialistidele? Millised?

Kindlad nõuded puuduvad. Mõned organisatsioonid on kehtestanud sisemised reeglid, mille kohaselt programmi läbiviijad/osad neist peavad omama vastavat kvalifikatsiooni. Märgiga seonduvalt on nõutud esmaabi alased oskused.

- Kas on välja töötatud keskne spetsialistide koolitamise/arendamise süsteem? Milline?

Kohalikul tasandil toimub tihe kogemuste vahetamine: üksteise töövarjudeks olemine, kokkusaamised, kus arutatakse tehtu üle ning mõeldakse, kuidas asju paremaks muuta. Varem tegutses keskkonnaharidusspetsialistide võrgustik (*Environmental Trainers Network*), mis organiseeris koolitusi, kuid kahjuks lõpetas see mõned aastad tagasi oma tegevuse. Jätkuvalt korraldatakse konverentse arutamaks jätkusuutliku arengu teemadel, nt Devon'i maakonna nõukogu (*Derby County Council*) korraldab iga-aastast kokkusaamist. Samas on väga raske leida programmide läbiviijatele mõeldud koolitusi, treeningprogramme.

Midagi pakub väljaspool klassiruumi toimuva õppe kvaliteedimärki välja andev nõukogu. Nt õpetajatele ja programmide läbiviijatele mõeldud treeningprogrammid arendamiseks oma oskusi ja suurendamiseks enesekindlust. NAEE toetab hetkel Kenrick'i fondi toetusrahadest koolitusi, kus õpitakse õppeprotsessis paremini kohalikku loodust ja keskkonda kasutama, eesmärgiga tõsta õpilaste seas keskkonna ja jätkusuutliku arengu alast teadlikkust.

4. Partnerlus ja ressursid

- Milline on keskkonnahariduskeskuste/õppeprogrammide rahastamismudel? Kuidas on tagatud programmide rahastamine?

Paljusid heategevuslikke organisatsioone sponsoreerivad suured firmad, lisaks tasuvad koolid ise programmides osalemise eest (neil on võimalik ka toetust taotleda, nt pakub NAEE vastavaid võimalusi), tehakse annetusi. Riik rahastab teatud teemadel tehtavaid programme, teavitustööga tegelemist, kuid väga vähesel määral. Lisaks siis maakonna nõukogu hallatavad asutused, mida rahastatakse maakonna eelarvest.

- Kas kvaliteedinõuded on seotud keskuste riikliku ja/või omavalitsuste poolse rahastamise ning riigieelarvelise toetuse saamisega? Kuidas?

Väga ei ole. Seoses väljaspool klassiruumi toimuva õppe kvaliteedimärgiga on kohaliku tasandi vastavad asutused (*Local Authority Outdoor Education Advisers*) öelnud, et nad arvestavad toetuste jagamisel märgi olemasolu. NAEE on sidunud oma toetusrahad teatud nõuetele vastavusega.

- Kuidas informeeritakse keskusi, koole, koolipidajaid ning avalikkust loodus- ja keskkonnahariduskeskuste tegevusest, neile seatud nõuetest ja nõuetele vastavuse tunnustuse omistamise süsteemist?

Koostatud on vastav infomaterjal, mis on kättesaadav märgi kodulehel. Seal selgitatakse, mida märk näitab jne.

Infomaterjalist:

- Märk aitab õpetajatel õppekavasse paremini integreerida väljaspool klassiruumi toimuvaid tegevusi. Suurendab tõenäosust, et lapsed saavad laiapõhjalise kogemuse, mis toetab nende hariduslikku, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut.
- Ainukene riigi poolt tunnustatud kvaliteedimärk. Näitab, et oskab arvestada õppijate vajadustega. Hea kasutada suhtluses valitsusasutustega või juhtkonnaga – näitamaks, et ikka pakutakse kvaliteetseid tegevusi. Hõlmab kõiki valdkondi. Hetkel üle 1000 pakkuja üle UK, kellel märk on.

Rupert Farthing'u kommentaar: Hetkel problemaatiline. Õpetajad ei tea, mida kvaliteedimärk näitab, mis omakorda tõmbab alla keskuste motivatsiooni märki taotleda. Õpetajad võiksid

teoorias olla huvitatud kvaliteedisüsteemist, sest see aitab ja julgustab neid lapsi koolist väljapoole viima. Abiks oleks, kui kohalik omavalitsus tõstaks neid keskusi esile, märgi vm süsteem oleks nende poolt initsieeritud. Lisaks see, et jätkusuutlik areng oleks uuesti üks riikliku õppekava teemadest. Heaks näiteks on riigi poolt juhitud jätkusuutlike koolide programm, mis pani õpetajaid rohkem teemale mõtlema.

5. Protsessid

- Millised on osapooled ja milline on nendevaheline rollide jaotus keskkonnahariduse (sh programmide) korraldamisel (Riik-KOV-kool-muud organisatsioonid)?

Riik ja maakond teemasse väga ei sekku. Koolidel on vabad käed, kas nad käsitlevad oma õppekavas keskkonnaharidusega seotud teemasid või mitte. Ka keskustel on vabad käed, lähtudes samas õpetajate soovist, kooli õppekavast, tagasisidest.

- Millised on nõuded keskuste pakutavate õppeprogrammide metoodikale?

Kindlaid nõudeid ei ole vaid keskus, konkreetne programmi läbiviija ise otsustab. Rupert Farthing'u sõnul proovivad nad rakendada erinevaid aktiivõppe meetodeid ja lähtuvad valikul programmide pikkusest (mitte väga pikad). Elamuskeskused, kus viibitakse pikemat aega saavad kasutada teistsuguseid lähenemisi.

Meetodid peavad olemas vastavuses tervisekaitse ja turvalisuse nõuetega.

NAEE'l on teatud nõuded (kui kool soovib raha saada): eelistatakse õuesõpet, mis hõlmab mängimist, avastamist, kriitilist mõtlemist, loovuse rakendamist, probleemide lahendamist.

- Milline on nõuete koostamise ja nõutele vastavuse tunnistuse omistamise protsess? Millised organisatsioonid selle eest vastutavad? Milline on ülesannete jaotus?

Ühtset kõigile siduvat kvaliteedisüsteemi ei ole. Maakonnad (nt Somerset) on ise koostanud nn tunnustatud keskuste nimekirja, mida siis õpetajad silmas peavad. See protsess aga ei ole pidev ning puudub läbipaistvus. Somerset'i näitel küsiti keskustelt mõned küsimused (pakutavad programmid, nende sisu lühidalt) ja käidi korra kohal, kuid sellega asi piirdus. Samas muus osas maakonna nõukogu väga tuge ei paku.

Ülikoolid on korraldanud teatud uuringuid/programme – osalevate keskuste õppekäikudel käivad kaasas inimesed väljastpoolt ja hindavad kogu protsessi, käsitlevad õpilasi.

Eelpool nimetatud NAEE'l on mõned omad nõuded (teemadele ja meetoditele) juhul kui soovitakse raha taotleda. Täita tuleb taotlusvorm, mis on leitav siit: <http://naee.org.uk/wp-content/uploads/2016/06/Kenrick-Days-application-form.pdf> ja mis sisaldab küsimusi õppekavaga seotuse kohta, kuidas aitab külastus õpitavat paremini omandada jne. Taotluse rahuldamise üle otsustab eraldi komisjon, kuhu kuuluvad kolm keskkonnahariduse valdkonnaga seotud inimest (hetkel kaks keskkonnaharidusspetsialisti ja endine valdkonnaga seotud koolitaja/konsultant). Aastas rahastavad nad *ca* 9 õppekäiku, kui kool taotleb juba mitmendat korda, siis on summa väiksem ning selliste taotluste arvust sõltub ka rahuldatud taotluste arv. Hindamisel vaadatakse järgmisi kriteeriume: 1) kooli asukoht (eelistatud on suurtes linnades paiknevad koolid ja vaesemate piirkondade õpilased); 2) tulemuslikkus (taotluse põhjal hinnatakse, mil määral õpilaste teadlikkus külastuse järel võiks kasvada ja

kuidas kogetav on seotud kooli õppekavaga); 3) nõ järeltegevused (mida võetakse pärast külastust ette); 4) aruanne (toetusraha ei maksta enne välja, kui on esitatud aruanne, mis sisaldab ülevaadet õpitust ja hinnangut, kuidas külastus mõjutas õpilaste keskkonnaalast teadlikkust).

Kvaliteedimärk väljaspool klassiruumi õpet pakkuvatele organisatsioonidele (*Learning Outside the Classroom Quality Badge*), mille on saanud hinnanguliselt ¼ keskkonnahariduse osutamisega tegelevatest organisatsioonidest (sh keskkonnahariduskeskused jt keskkonna, jätkusuutliku arenguga tegelevad organisatsioonid). Märk laieneb kõigile kvaliteetset õpetamist ja õpikogemust pakkuvatele, riske efektiivselt juhtivatele organisatsioonidele ja seda antakse välja aastast 2009. Märk ühendab õppimise ja turvalisuse teemad, on tunnustatud ning laieneb igat tüüpi organisatsioonidele. Loodi tulenevalt vajadusest ühtse akrediteerimisüsteemi järele, mis tagaks kvaliteetse õppe/teatava kindlaks määratud taseme;

<http://lotcqualitybadge.org.uk>

Esmane idee töötati välja koolilaste ja peredega tegeleva osakonna poolt (*Department for Children Schools and Families*) laiema arutelu käigus, mille tulemusena selgus vajadus ühtse akrediteeringu järele kindlustamaks kvaliteetse õppe kõikides valdkondades. Esmane kontseptsioon valmis oktoobris 2008 ja esimesed märgid anti välja veebruaris 2009. Aprillis 2009 võttis vastav nõukogu (*Council for Learning Outside the Classroom*) tegevuse üle ja täna on täistööajaga tööl väike inimeste rühm, kes nõustab nii pakkujaid kui kasutajaid, kui arendab märgisüsteemi vastavalt saadud tagasisidele. Alguses rahastas tegevust riik, kuid tänasel päeval saadakse raha liikmemaksudest ja koolituste, konverentside korraldamisest.

Märgi taotlemiseks peavad taotlejad tõestama, et vastavad kõigile kvaliteedi indikaatoritele (*quality indicators*). Esmalt peavad nad aga vastama nõ eeltingimustele (*eligibility crieterias*):

- Taotlejad peavad oma kasutajatega otse suhtlema pakkumaks või abistamiseks väljaspool klassiruumi õppimise kogemust. Töövahendeid ja ruume pakkuvad organisatsioonid märki taotleda ei saa. Nemad võivad kandideerida mõnele teisele auhinnale. Samuti ei saa taotlejad olla üksnes pakkujatele mõeldud koolitusi korraldavad organisatsioonid.
- Pakkuja (*provider*) peab olema leitav nii koolidele kui kogukondadele (*schools and/or community groups*) läbi online andmebaasi (*LOtC Quality Badge database*). Ligipääs võib olla piiratud geograafilistel ja vanuselistel alustel, aga tegemist ei tohi olla nn suletud grupiga.
- Koolid märki taotleda ei saa, kui nad just ei paku teistele koolidele ja kogukondadele väljaspool klassiruumi õpet. Sealjuures peavad nad vastama kriteeriumitele 1 ja 2. Koolid, kes ei paku väljapoole teenuseid, saavad taotleda teist märki (*LOtC Mark*).
- Pakutav kogemus peab täiendama ja toetama õpetajaid õppekavas (*curriculum*) kirjas oleva õpetamisel; pakkujad, kes pakkuvad eraldi õppekava/õppeprogrammi või ainult planeerimist, ettevalmistamist ja hindamist märki taotleda ei saa.
- Pakutav kogemus/elamus (*experience offered*) peab olema kooskõlas kõigi asjasse puutuvate UK ja EL'i seadustega.

Märgi taotlemiseks tuleb näidata vastavust kvaliteedi indikaatoritele. Välja on töötatud kuus kõrgema kategooria indikaatorit, millel on omakorda alamindikaatorid (*sub-indicators*):
Enne kogemust (*pre experience*):

- Pakkujal on paigas protsess, kuidas abistada kasutajaid efektiivselt nende õppekogemuste (*learning experience*) ettevalmistamisel;
 - Pakub juhendamist/informatsiooni või lepib kokku kasutaja ja pakkuja vahelises rollijaotuses ning ülesannetes – kes ja mida teeb;
 - Paneb paika või nõustub õppe-eesmärkidega;
 - Pakub tööplaani, kus on kirjas iga tegevuse eesmärk, mis omakorda on seostatud õpieesmärkide/väljunditega;
 - Arvestab võrdsuse, mitmekesisuse ja kaasamisega seotud probleemide ja vajadustega;
 - Pakub juhendamist/informatsiooni või nõustub kasutaja poolse plaaniga, kuidas jälgida õppijate arengut ja hinnata nende tegevust;
 - Pakub juhendamist ja/või vahendeid ettevalmistavate ja järeltegevuste elluviimiseks või kommenteerib kasutaja poolset plaani.
- Pakkuja pakub oma teenuste kohta ajakohast infot;
 - Tagab, et kõik reklaammaterjalid (*sh kirjalikud*) pakuvad asjakohast infot tasude, soodustuste (*amenities*), töövahendite (*facilities*) ja teenuste (*services*) kohta ning kontaktinfot;
 - On olemas hinnapoliitika, mis paneb ausalt/läbipaistvalt paika kogemuse hinna.

Kogemuse ajal (*during the experience*):

- Pakkuja pakub tegevusi ja kogemusi, mis on kooskõlas õppija vajadustega (*learner needs*);
 - Pakub valikut tegevusi, mis viiakse läbi erinevaid õpetamis- ja õppimismeetodeid kasutades;
 - Varustus ja materjalid on ülesannete/tegevuste jaoks sobilikud ning vastavuses õppijate vanuse ja võimetega, ajakohased ning töökorras;
 - Kasutab hästi oma töökohta/asukohta;
 - Tasud, töövahendid ja teenused on reklaammaterjalides kirjeldatud;
 - Õpetajad ja abipersonal ning vabatahtlikud on kompetentsed;
 - Paigas on õppekvaliteedi ja juhiste monitoorimise ja hindamise protsess.

Pärast kogemust (*post experience*):

- Pakkuja vaatab vastavalt tagasisidele üle pakutavad kogemused ja tegevused (*the experiences and acts*);
 - Hindab oma teenuseid;
 - Kogub kasutajatelt (õpetajad, õpilased) tagasisidet, sh kas see, milles algselt kokku lepiti teostus, kas seatud eesmärgid täideti, kas kogemus oli oma tasu väärt;
 - Paigas on protsess, kuidas tegevusi vastavalt tagasisidele, hinnangutele muuta.

Organisatsioonilised indikaatorid (*organisational indicators*):

- Pakkuja vastab kasutajate vajadustele (*needs of users*);
 - Suhtleb kasutajatega efektiivselt;
 - Kirjalikud poliitikad ja protseduurid on pidevalt (regulaarselt, kindlatel alustel) üle vaadatud ja ajakohastatud ning hõlmavad kõiki pakutavaid tegevusi ja kohti;
 - Näitab arusaamist jätkusuutlikkusega seotud teemadest ja tegevuste mõjust ning jagab neid kasutajatega;
 - Paigas on protsess, kuidas monitoorida oma asjade korraldust ja teha vajadusel muudatusi;
- Pakkujal on paigas riskijuhtimise protsessid (*safety management processes*) haldamaks efektiivselt võimalikke riske.
 - Olemas on riskijuhtimissüsteem (mis on teada ka kasutajatele) – riskid on kaardistatud ja kohaselt maandatud;

- Vastab kõigile välistele regulatsioonidele;
- Omab sobilikku avalikku vastutuskindlustust (*public liability insurance cover*);
- Paigas on turvalisusega seotud protseduurid, lastekaitse poliitika ja protseduurid, mis on kõigile meeskonna liikmetele teada;
- Kogu töötajaskond on läbinud taustakontrolli;
- Kui tegevustes kasutatakse loomi või tegevuspaikades on loomi, siis tagatud on tervisekaitse nõuete täitmine;
- Kui on kokkupuude loomadega, siis on paigas sobilikud hügieeni ja käepesemise protseduurid.

Indikaatorid on kõigile taotlejatele samasugused ja on orienteeritud protsessi hindamisele (kuidas pakkuja kasutajaga suhtleb, kuidas planeerib õppekäike, seab õppeesmärke) ning ei hinda otseselt õppetulemusi. Viimane jääb õpetajate või grupi liidrite ülesandeks. Madalamaid või kõrgemaid standardeid ei ole – vastavus peab olema “hea”.

Märgi taotlemiseks on kaks “teed”: nr 1 ja nr 2. Nr 2 puhul on välja töötatud detailsemad turvalisusega seotud indikaatorid. Nr 1 puhul tuleb täita enesehindamisel põhinev vorm (*Self Evaluation Form*) ja allkirjastada vastav deklaratatsioon (*Code of Practice declaration form*). Dokumendid vaadatakse nõukogu poolt üle ja käiakse ka kohapeal (hindamaks, kas ikka täidetakse kriteeriume). Olemas on ka nõ kaebamissüsteem (*Complaints and Appeals Procedure*), mille kaudu saavad kõik anda märku, vihjeid, et märgi saanud organisatsioon ei täida nõutud kriteeriume. Olemas on ka teatud erandid (nt tsirkused jm kohad või kohad, kus on erivarustus, eraldi ruumid), mille puhul tehakse eraldi kontrollkäik ja kõrgem on ka märgi taotlemise tasu.

Nr 1 alla käivad organisatsioonid, mis pakuvad järgmisi tegevusi: teatris, muuseumis, kunstinäitusel, teaduskeskuses, botaanikaaias, pühakojas käimine. Antud juhul on riskid “igapäevased” ja nendega saab kooli personal ise hakkama.

Nr 2 alla käivad tehnilisi teadmisi nõudvad tegevused: nt farmide külastamine, rannas jm toimuvad tegevused. Sellisel juhul toimub riskijuhtimisüsteemi hindamine väliste organite poolt. Moodustatud on valdkondlikud hindamiskomisjonid (*Awarding Body*): põllumajandus ja maal toimuvad tegevused; seikluslikud tegevused; ekspeditsioonid; looduskeskkond; õppe-, spordi- ja kultuuriga seotud käigud.

Nr 2 puhul tuleb täita vorm ja siis juba saadetakse vastavad nõuded ja juhtnõõrid.

Talud, looduskaitsealad, maal asuvad keskused saavad kvalifikatsiooni taotleda läbi järgmise süsteemi/skeemi: *Countryside Educational Visits Accreditation Scheme*, mida haldab *Access to Farms* organisatsioon.

Märgi saanud organisatsioonid peavad maksma iga-aastaselt tasu ja neid hinnatakse regulaarselt. Nad võivad kõigil oma avalikel materjalidel märki kasutada.

- Kuidas toimub üldine kvaliteedisüsteemi korraldamine/haldamine ja jätkusuutlikuna hoidmine?

Süsteemi arendatakse vastavalt tagasisidele eelpool nimetatud nõukogu poolt.

6. Tulemused

- Kas keskustele/programmidele kehtestatud kvaliteedinõuded on seotud riigi/KOV poolse tellimuse täitmisega keskkonnahariduslikeks tegevusteks? Kuidas?

Hetkel ei ole seotud. Riik ei rahasta keskkonnaharidust väga suures osas ja keskkonnaharidusega seotud teemad ei ole riikliku õppekava osa.

NAEE on sidunud oma toetusrahad teatud nõuetele vastavusega. Väljaspool klassiruumi toimuva õppe kvaliteedimärgi olemasolu nad aga oma liikmetelt ei nõua, sest nad tunnevad oma liikmeid ja külastavad neid ise regulaarselt.

- Kas on analüüsitud nõuetele vastavuse tunnistuse (sertifikaadi, enesehindamise raporti, tunnustuse vms) mõju/kasu sertifitseeritud keskusele, teenuse kasutajale, ja ühiskonnale laiemalt? Millised on olnud analüüside tulemused?

Sue Fenoughty (NAEE): 10 aasta tulemusena, mil märki on välja antud on näha, et koolid valivad rohkem neid keskusi, kel see märk on. Viimase olemasolu näitab teatud kvaliteeti ja koolid ei pea ise tegelema aega nõudva riskihindamisega.

Mõtteid seoses väljaspool klassiruumi toimuva õppe kvaliteedimärgiga:

Rupert Farthing (*Carymoor Environmental Trust*): On organisatsioon, kes peavad seda kasulikuks ja neid, kes mitte. Viimased leiavad, et neile piisab, kui nad on maakonna poolt koostatud tunnustatud keskuste nimekirjas. Hetkel õpetajad rohkem vaatavadki neid nimekirju. Meie pidasime märgi taotlemist vajalikuks. Väikese organisatsioonina oli kasulik väline hindamine, uued vaatenurgad. Eriti meeldiski just see, et hindajad käisid kohapeal. Protsessi käigus vaadati õppeplaane, seda, kuidas riskid on hinnatud ja maandatud – kõik see oli abiks. Samas on süsteem keeruline, liiga bürookraatlik. Väljaspool kontrolli suhtlust ega tuge ei ole – paari kuu tagant vaid infokirjad. Õpetajad hetkel ei tea märgist väga midagi, aga see võib muutuda.

Sue Fenoughty (UK National Association for Environmental Education – edaspidi NAEE):

Väljaspool klassiruumi toimuva õppe kvaliteedimärk paneb paika standardid turvalisuse ja õppe kvaliteedile ning on koolidele heaks töövahendiks, mille tulemusena tahavad õpetajad rohkem õpilastega nõ väljas käia.

Miinuseks on protsessi kallidus ja suur administratiivne koormus taotlejale.

Lisa 6. Uus-Meremaa mudeli kirjeldus

UUS-MEREMAA

1. Juhtimine

- Milline on keskkonnahariduskeskuste juhtimismudel (kas alluvad riigiasutustele, ministeeriumitele, kohalike omavalitsuste üksustele vms)?

Peamiselt on tegu kogukonnapõhiste organisatsioonidega/algatustega (kohalike omavalitsuste või MTÜ-de juhitavad). Rahastamise segasüsteem: osad programmid on valitsuse poolt rahastatavad (nt LEOTC programm), osad mitte.

- Millises juriidilises vormis tegutsevad riigis mitteformaalset keskkonnaharidust pakkuvad organisatsioonid ja programmid?

Leidub erinevaid juriidilisi vorme. Mitteformaalse keskkonnahariduse programme juhitakse keskvalitsuse või kohalike omavalitsuste poolt, samuti korporatsioonide ja MTÜ-de poolt. Paljud MTÜ-d on heategevuslikud trustid.

- Kas on olemas ühtne võrgustik, keskkonnahariduskeskusi ühendav organisatsioon vms?

On mitmeid organisatsioone. Näiteks:

- *New Zealand Association for Environmental Education – olulisim võrgustik, mille eesmärgiks on esindada kogu keskkonnahariduse valdkonda riigis. Iga kahe aasta tagant korraldab konverentsi, esindab oma liikmeid ning aitab luua koostöövõrgustikke liikmete vahel.*
- *Toimata Foundation*
- *Valitsuse poolt rahastatavate programmid moodustavad LEOTC (Learning Experiences Outside The Classroom) võrgustiku.*

2. Strateegia ja poliitika

- Millised alusdokumendid (strateegiad, poliitika) reguleerivad riigis keskuste ja õppeprogrammide korraldust (NB spetsiifiliselt just keskkonnahariduse programmide korraldust reguleeriv alusdokument)?

Tõenäoliselt kinnitatakse keskvalitsuse poolt väljatöötatud mitteformaalset keskkonnaharidust puudutav strateegiadokument ja rakenduskava. Täpsem informatsioon strateegia kohta: <http://www.doc.govt.nz/get-involved/have-your-say/all-consultations/2016/national-strategy-for-environmental-education-for-sustainability/environmental-education-for-sustainability/>

- Millised on nõuded keskuste pakutavate õppeprogrammide sisule ja vastavusele riiklikele loodus- ja keskkonnahariduslikele prioriteetidele?

Kõik LEOTC programmid peavad omama selgeid seoseid riikliku õppekavaga. Teenusepakkujad peavad olema teadlikud ministeeriumi põhilistest prioriteetsetest valdkondadest tagamaks õppeprogrammide kooskõla prioriteetidega. Informatsioon

värskeima info kohta on leitav haridusministeeriumi kodulehel, mis sisaldab ka andmebaasi kõikide Uus-Meremaa koolide kohta. Teenusepakkujaid julgustatakse suhtlema ministeeriumi regionaalse kontori töötajatega, kes omavad infot kohalike koolide kohta ning oskavad anda soovitusi programmide täiustamiseks.

Teised mitteformaalse keskkonnahariduse programmid, mis on suunatud koolidele, peavad samuti omama seoseid õppekavaga, sest muidu õpetajad ei ole huvitatud neis osalemast. Samas selle seose olemasolu ja programmide sisu on teenuseosutaja enda otsustada.

- Millised olid need põhjused/kohapealsed eripärad, mille tõttu valitud kvaliteedisüsteemi eelistati?

Uus-Meremaal puudub riiklik kõiki mitteformaalse keskkonnahariduse organisatsioone hõlmav kvaliteedisüsteem. LEOTC programm katab väikse arvu kõikidest organisatsioonidest. LEOTC programmi loomise põhjused olid ajaloolised ning eesmärgiks oli toetada väljaspool klassiruumi läbiviidavaid programme.

3. Töötajad

- Kas on kehtestatud mingid nõuded õppeprogramme läbiviivatele spetsialistidele? Millised?

Ei ole kehtestatud rangeid nõudeid töötajatele, kuid enamus töötajaid on läbinud õpetajakoolituse. Kõik töötajad, kes töötavad alla 16 aastaste lastega on läbinud politsei poolt taustakontrolli, tagamaks kriminaalse mineviku puudumine.

Enamik LEOTC õppeprogrammide läbiviijatest omavad asjakohast kvalifikatsiooni (nt pedagoogiline haridus vms).

- Kas on välja töötatud keskne spetsialistide koolitamise/arendamise süsteem? Milline?

Mitteformaalse keskkonnahariduse töötajatele ei ole spetsiifilisi treeningprogramme. Küll aga on koolitusprogrammid õpetajatele ning paljud mitteformaalse keskkonnahariduse koolitajad on selle läbinud.

4. Partnerlus ja ressursid

- Milline on keskkonnahariduskeskuste/õppeprogrammide rahastamismudel? Kuidas on tagatud programmide rahastamine?

Õppeprogrammide rahastamismudel on erinev, sõltuvalt juriidilisest vormist. Peamiselt saavad organisatsioonid rahastust maksurahast, grantidest, annetustest ja mõningal määral ka klientidelt (tasu teenuse eest).

LEOTC programmi kaudu saab piiratud arv teenusepakkujaid riigipoolse finantseeringu (1-3 aastaks). Kõik teenusepakkujad saavad programmi kandideerida.

- Kas kvaliteedinõuded on seotud keskuste riikliku ja/või omavalitsuste poolse rahastamise ning riigieelarvelise toetuse saamisega? Kuidas?

Rahastamine läbi grantide on sõltuvuses organisatsiooni väljundite kvaliteedist. Seda hinnatakse läbi rahastajale raporteerimise. MTÜ-d ja valitsusasutused samuti nõuavad organisatsioonidelt raporteerimist, mis mõningatel juhtudel on seotud kvaliteedisüsteemiga (nt LEOTC programm).

- Kuidas informeeritakse keskusi, koole, koolipidajaid ning avalikkust loodus- ja keskkonnahariduskeskuste tegevusest, neile seatud nõuetest ja nõuetele vastavuse tunnustuse omistamise süsteemist?

Programmide soovitusel liiguvad peamiselt suusõnaliselt. Samuti on enamikel rahastajatel iga-aastased avalikud raportid, mille abil saavad huvigrupid infot organisatsioonide tulemuste ja kvaliteedi kohta. LEOTC infovahetus toimub peamiselt haridusministeeriumi kodulehe ja regionaalsete büroode kaudu.

5. Protsessid

- Millised on osapooled ja milline on nendevaheline rollide jaotus keskkonnahariduse (sh programmide) korraldamisel (Riik-KOV-kool-muud organisatsioonid)?

Kõik loetletud osapooled on esindatud, mitteformaalse keskkonnahariduse korraldus ja rollide jaotus on väga mitmekesine.

- Millised on nõuded keskuste pakutavate õppeprogrammide metoodikale?

Otsesed metoodika nõuded puuduvad, kuid põhiliselt on meetodina eelistatud eksperimentaalne õppimine. Samuti on teatavad vastavusnõuded (nt tervise- ja ohutusnõuded), mida peab järgima.

- Milline on nõuete koostamise ja nõuetele vastavuse tunnustuse omistamise protsess? Millised organisatsioonid selle eest vastutavad? Milline on ülesannete jaotus?

Keskseks organisatsiooniks LEOTC programmi puhul on haridusministeerium. Ministeerium korraldab LEOTC programmidesse teenusepakkujate valikut ning nende hindamist.

1. Teenusepakkujate (programmide läbiviijate) valik LEOTC programmi.
LEOTC pakkujad valitakse välja iga-aastaselt. Korraldatakse mitu valikuvooru, mis keskenduvad riiklikust õppekavast tulenevatele õppevaldkondadele. Menetlusprotsess on avatud ja vaidlustatav, mis tagab, et vaid kõrgeima kvaliteediga programmid osutuvad valituks.
2. LEOTC programmis olevate teenusepakkujate kvaliteedi hindamine. Audit ja enesehindamine

Haridusministeerium sõlmib lepingu audiitorettevõttega, kes auditeerib iga-aastaselt LEOTC programmi teenusepakkujaid (st programmide läbiviijaid, keskusi jne). Kõiki LEOTC raames programmide läbiviijaid külastatakse audiitorfirma poolt. Auditiga tagatakse, et maksumaksja raha on kasutatud sihipäraselt, kuid lisaks annab ülevaate programmide kvaliteedist ja hariduslikust väärtusest.

Olulisim osa programmide kvaliteedi tagamisel on enesehindamine. LEOTC raames programmide pakkuja peab regulaarselt edastama ministeeriumile vastavaid raporteid.

Näide 2009-11 LEOTC lepingutest:

Table 1 **Quality assurance requirements for LEOTC providers (typical wording used in Ministry of Education LEOTC contracts circa 2009–11)**

<p>The Contractor will put into place quality assurance procedures to evaluate service performance. These procedures must ensure that:</p> <ul style="list-style-type: none">• the service is assessed on a regular basis for user satisfaction and impact on learning outcomes (including specific reference to the learning outcomes negotiated with the teacher prior to the visit);• there are processes for management to address issues raised in the evaluations;• there is an attitude of good customer service and a striving for constant improvement;• there is evidence of learning outcomes in terms of knowledge, skills and attitudes through students' participation in the programme; and• the mode of delivery takes account of teaching and learning strategies appropriate to the background and age of the students. <p>Methods will include but are not limited to:</p> <ul style="list-style-type: none">• teacher surveys (including consideration of the service's impact on learning outcomes and teachers' reflections on the achievement of their students);• surveys of students;• samples of students' work that show how the programme has contributed to learning outcomes;• analysis of website statistics where appropriate; and• the Project Director's overview of progress.
--

- Kuidas toimub üldine kvaliteedisüsteemi korraldamine/haldamine ja jätkusuutlikuna hoidmine?

LEOTC pakkujate valikuprotsessi täiustatakse pidevalt. Igal aastal annab valikukomisjon hinnangu kehtivatele pakkumuste dokumentidele, mis on oluliseks tagasisideks ministeeriumile.

3. Tulemused

- Kas keskustele/programmidele kehtestatud kvaliteedinõuded on seotud riigi/KOV poolse tellimuse täitmisega keskkonnahariduslikeks tegevusteks? Kuidas?

Keskused/programmide läbiviijad konkureerivad omavahel pääsemaks riigi poolt rahastatavasse LEOTC programmi. Ainult kõige kvaliteetsemad programmid pääsevad sinna.

- Kas on analüüsitud nõuetele vastavuse tunnistuse (sertifikaadi, enesehindamise raporti, tunnistuse vms) mõju/kasu sertifitseeritud keskusele, teenuse kasutajale, ja ühiskonnale laiemalt? Millised on olnud analüüside tulemused?

On tehtud uuringuid LEOTC programmis osalenud teenusepakkujate kohta, kaardistamaks parimad praktikad, nõrkused jms. Sisuliselt on tegemist rahastatud programmide järelaruandlusega. Tulemustest kokkuvõtteid ei õnnestunud uuringu raames saada.